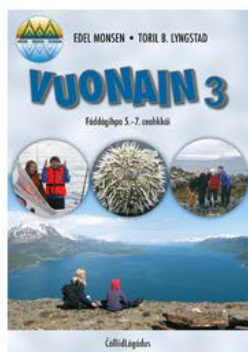
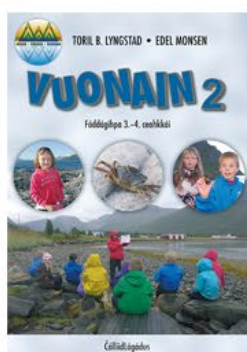
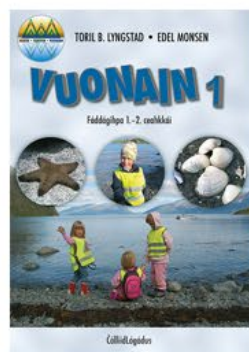
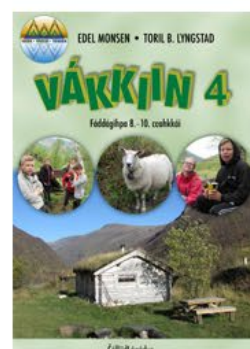
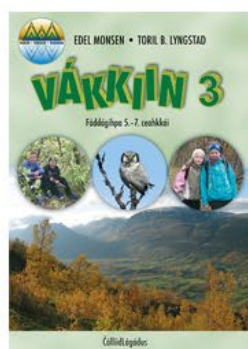
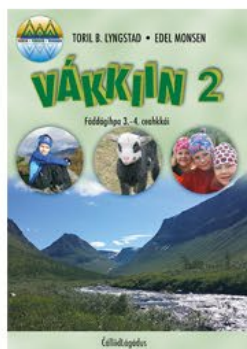
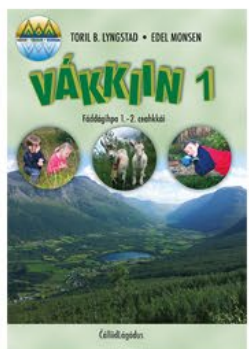
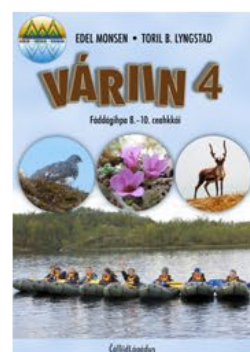
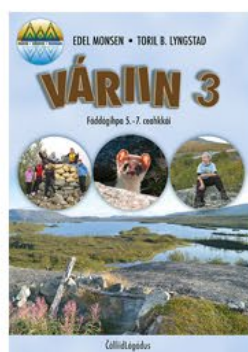
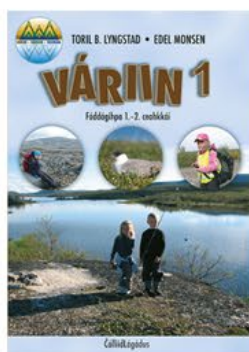

EDEL MONSEN • TORIL B. LYGSTAD

OAHPAHEADDJIBAGADUS

GENEREALLA OASSI

Sisdoallu

1. Ovdasátni	3
2. VVV' duogáš.....	5
3. VVV' oasit.....	11
Oahppigihppagat.....	12
Oahpaheaddjibagadus	12
4. Progrešuvdna ja sirren	14
5. Fáddárulleren ja ávdnasiid struktureren.....	16
6. Geografiija ja báikkálaš čanastupmi	18
7. VVV ja Máhtolokten	20
Oppalaš oassi	20
Heivehuvvon oahpahus	22
Doaresfágalašvuohta.....	23
Oahpahusprinsihpat – Oahpahusplakáhta	24
Oahppoplána – Sámegiella nubbingiellan	25
8. VVV ja pedagogálaš teorijjat.....	28
Konstruktivisma	28
Scaffolding.....	29
Spirálaprinsihppa	29
Oahpahushámit	31
Kommunikatiiva giellateorijja	33
9. VVV ja NOU 2015:8 – <i>Boahtteáigge skuvla</i>	34
10. Dábálaš praktihkalaš rávvagat olgoskuvlla plánemii ja meahcebargguid čađaheapmái	35
Girjjálašvuohta	39

1. Ovdasátni

Buresboahhtin *Váriin, vákkiin ja vuonain* oahppaneavvuide (VVV), praktihkalaš ja fáddávuodđuduvvon oahpahasvuohkáii mii lea heivehuvvon vuodđoskuvlla nubbigiella sámegielloahpahussii. VVV lea ollu eanet go dábálaš oahpahasgirji: Dat 12 oahppigihppaga ja oahpaheaddjibagadusa oktan lassi oahppaávdnasiin nugo plánššat, koarttat ja spealut, stuorát oahppoávnнасčoahkki mat gokčēt dan golbma váldofáttá váriid, vákkiid ja vuonaid. *Váriin, vákkiin ja vuonain* leat ollislaš ja lea vuodđuduvvon gustojeaddji oahppaplánaide, Máhtoloktemii, ja mii vuhtiiváldá dásseheiveheami ja muddehuvvon oahpahas gáibádusaid. Oahppoláhki lea jurddašuvvon geavahuvvot muhtton áigodaga juohke skuvlajagi 1. luohká rájis gitta 10. luohkkái, ja dán áigodagas gálgá olgoskuvla ja meahcceskuvla leat das mielde.

Váriin, vákkiin ja vuonain lea vuodđuduvvon mearrasámiid kultuvrra ala. Olmmáivákki skuvlla guhkes vásáhus meahcceskuvllain, ja sin vásiheamit maid leat dahkan sámegielloahpahasain leat buorit. Nugo namma muitala, čájehit maiddá veahkkeávdnasat eatnatvuoda sami kultuvrras ja árbevieruin. Oahppit besset leat mielde iešguđet váriide, vákkiide ja vuonaide, ja earret eará besset sii vásihit vuotnabivddu-, šibitdállodoalu-, boazodoalu- ja duoji birra. Oahpahasávdnasiid váldo- guovdilastin lea luondu ja árbevirolaš máhttu, muhto ávdnasat gokčēt maiddá mánga eará gelbbolašvuoda juksanmeari sámegiela 2 ja 3 vuolde ja maiddá mánga sámegiela 1 meari.

VVV:in háliidat doarjut čoavdit muhtun hástalusa mat mis sámegielloahpaheddjiin leat. Ovdamearkka dihtii sáhttit namahit ovtastuvvon joavkkuid, ja vuogádagaid ja ovdánemiid váilevašvuodaid sivas váilevaš ja boarásmuvvan oahpahasveahkkeneavvuid. Mii jáhkkit ahte go oahpahasveahkkeneavvut biddjojit albma vuogádahkii, sihke luohkkálanja siste ja olgun luondus, buorránit oahpahasbohtosat. Go leat buorit gárvves plánat, ja oahpahasneavvut mat dahket ollislašvuoda, de ii leat šat juohke oahpaheaddji duohken čohkket fáttáid, sisdoalu ja bargovugiid. Mii háliidat maiddá ahte oahppogirjjit ja lassíávdnasat galget movttiidahttit ja veahkehit ohppiid šaddat viššalet bargat iežaset oahpahussii, ja mii ovdanbidjat ahte maiddá earát go sámegielloahpaheaddjit galget váikkuhit giellaoahpahussii.

Dán oahpahasbagadusas leat 13 váldooasi: oppalaš oassi, ja oassi juohke dan 12 oahppigihppagii. Álgo oasis addit oppalaš dieđuid oahppaplána iešguđet beliide, ja mo daid galgá geavahit. Mii čatnat maiddá VVV' gustojeaddji oahppaplánii, Máhtoloktemii, čilget pedagogalaš teoriijaid maid vuodđun leat bidjan go leat ráhkadan oahppaneavvuid, ja leat heivehan VVV NOU 2015:8 ektui – Boahhteáigge skuvla. Mii loahpahat oppalaš oasi cavgilemiin olgoskuvlla sámegielloahpahas plánemii ja čađaheapmái.

Viidáseappot čuovvot fáddá- ja dássedárkilis oasit mat leat jurddašuvvon daid iešguđet dásiid oahppigihppagiid geavahussii. Mii álgit čilgemiin makkár gelbbolašvuodamihtuid juohke gihpa gokčá, ja viidáseappot «siiddus siidui» bagadusa makkár konkrehtalaš metoda- laš bargovugiid geavahat, ja dasa lassin geažidat mo lassiveahkke- neavvuid sáhtta geavahit. Oaččut maiddá evttohusa mo gihppaga bargobihtáid galgá čoavdit, ja evttohat makkár doaibmabijut ja giella- hárhjehusat heivejit olgoskuvlii. Mii deattuhat ahte bargovuogit, dásse- heiveheamit ja doaimmat lea min bealis jurddašuvvon dušše evtto- hussan. Leat don sámegieloahpaheaddji gii buoremusat dovddat iežat ohppiid, ja dalle dieđat don mii sidjiide buoremusat heive – ja man ollu sii nagodit vuostávdit.

Sávvat veahkkeneavvut leat veahkkin dahkat mánga gelddolaš ja ávkkálaš sámegieltimma – sihke luohkkálanjas ja váriin, vákkiin ja vuonain.

Bargoproseassas lea leamaš mis mánga veahki geat leat buktán sihke fágalaš, gielalaš ja movttiidahti árvalusa ja doarjaga. Dan oktavuođas fertet erenoamážit namuhit: Åge B. Pedersena, Idar Pedersena, Ingrid Johansena ja Torleif Lyngstada. Giellasiida, Almmáivákki sámegiela giellaguovddáš, adde midjiide mávssolaš veahki báikenamaiguin, giella- bassamiin, sániin ja dajahusain barggu álgoosis. Ja barggu loahppadásis leat ožžon buori veahki lágádusa čeahpes mielbargiin. Viidáseappot fertet namuhit Olmmáivákki skuvlla ohppiid ja bargoskihpáriid geat leat iskkadan, ja addán dieđuid ruovttoluotta veahkkeávdnasiid birra. Sii leat maiddá veahkehan govaiguin ja diktán sin govvet. Din haga eai livčče veahkkeávdnasat šaddan nu čábbá go otne leat.

Ollu giitu didjiide buohkaide!

Fertet maiddá giitit min ruđalaš doarjuide:

Sámedikki, Gáivuona suohkana ja Finnmárkku fylkkamánne, ja áinnas min bearrašiid geat leat leamaš mielde ollu bargotiimmaid kámara duohken ja PC duohken, ja lea gierdevaččat vuordán min boahtit gáddái.

Ollu giitu!

Olmmáivággi, golggotmánnu 2017

Edel Monsen   Toril B. Lyngstad

2. VVV' duogáš

Váriin, vákkiin ja vuonain duogáš, lea min praktihkalaš bargu sáme-gieloahpaheaddjin Oimmáivákki skuvllas, oktiičaskon mánáid- ja nuoraidskuvla Gáivuona suohkanis. Manjimuš jagiid lea leamaš skuvllas oalle bissovaš ohppiidlohku gaskal 80 ja 90 oahppi vuosttas luohkáš logát luohkkái, ja lea dan sajis gos sámi ođđasislihkan lea leamaš oalle garas. Mánja logijagi čađa lea leamaš skuvllas erenoamáš guovdilastin báikkálašmáhttui ja báikkálaš historjái, ja dasa lassin mánggagielalaš hámádat gos lea leamaš sihke suoma- ja ruoššagieloahpahuš lassin dárogiel- ja sáme-gieloahpahušii. Oažžu dadjat dat lea juoga dan duogášis ahte vásihat stuorát ja stuorát beroštumi sáme-giel giellaoahpahušii. Otne lea sullii 75% ohppiin sáme-giella, eatnašiin lea sáme-giella nubbigiellan – sáme-giella 3, muhto mis lea maiddái mánja oahppi geain leat sáme-giella nubbigiellan – sáme-giella 2, ja dasa lassin vel smávit joavku geain lea sáme-giella vuosttasgiellan. Dat leat erenoamáš logut, muhto dalle lea dehálaš muittuhit ahte dát ii leat dilálašvuohta mii lea dáhpáhuvvan ija badjel, muhto leat boadus guhkitáigge barggu čađa mas ollu bealit leamaš mielde váikkuhit: Báikkálaš-historjjá ja báikkálašmáhtu guovdilastin nugo bajábealde ge namahuvvon, lea bargu guottuiguin, giela oainnu-sin dahkat, oahpponeavvut heivehuvvon báikkálaččat, ja áinnas: oktasaš fága- ja tiibmajuohtu buot ohppiide, beroškeahtá leatgo sis sáme-giella vai ii.

Skuvlla guovdilastin báikkálaččat lea addán boadusin erenoamáš meahcceskuvla jurddašemi: Juohke čavčča, skuvlajagi áibbas álggus, mannet buot oahppit, vuosttas luohká rájes gitta logát luohká rádji

Oimmáivákki skuvla.

Dalá rektor ja gievkkanhoavda, Åge B. Pedersen, meahcceskuvlla ruittuid luhtte Čáhput (Svartskogen) nammasaš báikkis jahki 2009.

ovttas meahcceskuvlii. Oahppaplána namma govvida dan golbma váldofáttá vári, vákki ja vuona, daningo min meahcceskuvla lea váris, vákkis/meahcis dahje vuonas/mearragáttis. Go mii leat válljen geava-hit sámeгийнmaid mánggaidlogus: *Váriin, vákkiin ja vuonain*, de čujuhat ahte oahpponeavvut lea jurddašuvvon geavahuvvot maiddái eará báikkiin go min guovllus, ja ahte fátmastat iešguđet láhkái maiddái eará sámeгийнmaid guovlluid go dušše Gáivuona

Min meahcceskuvlla sajušteapmi ja fáttát čuvvot dihto gierdominstara nu ahte oahppit sin logi jagi áigodagas vuodđoskuvllas čađa mannet juohke fáttá 3`geardde; oktii smávvaskuvllas, oktii gaskadásis ja oktii nuoraidskuvlla dásis (okta fáddá boahotá guktii smávvaskuvllas sivas logi jagi skuvlaáigodaga). Meahcceskuvla bistá golbma beavvi (njeallje beavvi ovttá joavkkus nuoraidskuvllas), ja mii lávus idjadat. Lea skuvla ieš geas lea sihke fágalaš ja sosiálalaš sisdoalu ovddasvástá-dus, ja maiddái praktihkalaš oasis nugo johtimis, idjadeamis ja eanaš borramiin. Meahcceskuvla sisdoallá ollu gaskafágalaš ja praktihkalaš bargobihtáid main lea lagaš oktavuohtha báikkálaš lundui ja kultuvrii, muhto ahkeseaguhus ja sosiálalaš doaimbijut leat maiddái guovddáš bealit.

Meahcceskuvlaprošeakta gáibida ollu ráhkkaneami, reaiduid ja resurssaid, muhto skuvla lea liikká čađahan meahcceskuvlla juohke čavčča 1986`rájes. Sisdoallu gal lea dieđusge rievdan veahá dan áiggis, muhto dađi mielde lea meahcceskuvla bures menestuvvan gaskafágalaš ovddidanprošeaktan mii lea nannosit vuodđuduvvon sihke jahkeplánaide ja báikkálaš birrasii. Dát lea bures menestuvvan sivas buorre ovttasbargguin skuvlla ja váhnemiid gaska, berošteaddji ja positiivvalaš váhnemiid ja ohppiid, ja áinnas buorre ovttasbarggu ja oiddolaš vuoiŋŋa skuvlla bargiin.

Meahcceskuvla ii lean álggus sámezielalaš meahcceskuvla danin go dat álo lei leamaš buot skuvlla ohppiide. Vássán jagiid mielde, leat sihke sámezieloahpaheaddjit ja váhnemat čujuhan dasa ahte go nie ollu áiggi ja resurssaid bidjat meahcceskuvlii juohke jagi, de galggašii sámevuolta buorebut vuhtiiváldot. Meahcceskuvla luondus lea jo iešalddis buorre oahppansadji, muhto vásáhusat leat čájehan ahte gáibiduvvo ollu sihke sámeziel oahpaheddjiin ja ohppiin, jus giellaoahpahus galgá lihkestuvvat dákkár stuorra eahpevárdus luohkkálanjas.

«Framtid i Nord 29.08.14» – čájáhusgovva:
Gelbbolašvuodasirdin praktihkalaš doaimmas.

GEOLOGI 10 klassingene Per Ansgar Mo og Maya Monsen fra Manndalen lærer mellomtrinnselvene om geologi ved finskegrensen. På leirskolen er ungdommene også lærerressurser. FOTO: JAN ARILD HANSEN

«Framtid i Nord 02.09.2016» – čájáhusgovva:
Dá vuolgá «olles» báikegoddi skuvlamátkái.

– Her drar "hele" bygda på skoletur

Hver høst drar "hele" bygda på skoletur, denne gang med ordføreren som gjest og turguide.

Jagis jahkái lea geahččaluvvon iešguđet lágan vuogit lahttudit sáme-gieloahpahusa meahcceskuvlii, muhto ii leat goassige biddjon vuogá-dahkii, ja duođaid lea leamaš nu ahte leamaš juohke oahpaheaddji duohken makkár bohtosat leat šaddan. Ovtta jagi geahččaleimmet ráhkadit sierra gohttehaga sáme-gielohppiide ja čađahit molssa meahcceskuvlla gos buot oahpahus lei sámegillii. Čájehuvvui ahte dat ii menestuvvan nu bures. Sihke oahppit, váhnemat ja oahpaheaddjit ledje ovttaoavilis ahte meahcceskuvllas lea sosiálalaš bealli seamma dehálaš go fágalaš bealli, ja sáme-gieloahppit dovde iežaset dego čihkkojuvvon joavkun geain ii galgan leat oktavuolta daid earáid ohppiiguin. Dasa lassin vásiheimmet mii oahpaheaddjit sivas uhcán sáme-gielhálli resursa-olbmuid ja váilevaš heivehuvvon oahpponeavvuid, šattai dat fágalaš bealli hui rašši go šattai juohke ovttaskas oahpaheaddji gelbbolašvuoda ja hutkáivuoda duohkai. Goalmmát ášši lei, maid sihkkarit eanaš sáme-gieloahpaheaddjit dovdet, dan seammás go sii jorgalit sealggi, de leat nubbi-giella oahppit liikká hállamin dárogiela. Min čoavddus lea leamaš ráhkadit meahcceskuvlalagi mii lea oktasaš buot ohppiide beroškeahhtá leatgo sis sáme-giella vai ii, muhto mii leat šaddan eanet dihtomielačča geavahit sáme-giella sihke ráhkkaneamis, meahccebarggus ja loahpaheamis. Eatge mii bala ahte oahppit geain ii leat sáme-giella tiibma-plánas, maddái gullet ja ohppet muhtun sáme-gielsáni ja dajaldaga. Eanet dan birra čuožžu 10. kapihttalas ja fáddá- ja dásse-dárkilis osiin.

Vásáhusat maid leat dahkan sáme-gieloahpahusain meahcceskuvllas leat dat seammá maid muđui ge vásihat giellaohpahusas. Sáme-giella lea unnitálbmotgiella, ja dat mearkaša ahte oahppobiras olggobealde luohkkálanja lea hui gárži. Eiseválddiid dáruiduhttinpolitihkka dagahii ahte sáme-giella masa nogai riddobáikegottiin, nu ahte lea dušše muhtun sajiin gos vel gávdnat ealli sáme-gielat birraiid. Sáme-gielváikkuheapmi mediaid čađa lea áibbas unnán engelasgiela váikkuheami ektui, ja boadusin das lea ahte oahppit geain lea sáme-giella nubbi-giellan, leat buoret dáiddolaš- ja máhtolašvuolta engelasgielas go sáme-gielas – vaikko vel engelasgiella leage amasgiella. Lea dušše spiehkastagas ahte ohppiin leat doaimbi guovttagielalašvuolta. Eai min vuosttagiellaoahppit ge leat seamma dásis go vuosttagiellaoahppit Sis-Finmárkkus, geain lea ealli sáme-giella sin birra, vaikko vel sige lea doarvá hástalusat giella ektui. Mánngga oahppái lea sáme-gieloahpahus skuvllas áidna sáme-giel movttiidahttin maid ožžot, ja dalle lea erenoamáš dehálaš ahte oahpahus vásihuvvo movttiidahtti ja ávkkálaš.

Olggobealde sámi guovddášbáikkiid leat sáme-giel oahppijoavkkut smávva buot skuvllain, ja dat gáibida eanet hástalusaid. Smávva oahppijoavkkut dávjá eai leat ovttaláganat: seammá joavkkus sáhttet leat oahppit golmma iešguđet luohkkáceahkis, ja dasa lassin ohppiid gielalaš duogáš hui iešguđet lágan. Sivas joavkkuid oktiibidjan šaddá oahpahusa dásseheiveheapmi erenoamáš dehálaš, ja seammás stuorra hástalus oahpaheaddjái sivasgo sáhttet leat stuorra erohusat sihke fágalaš dásis, movttas, láddamis ja fága beroštumis. Dasa lassin ferte oahpaheaddji vuhtii váldit ahte ohppiin leat iešguđet oahppanvuogit – doaimbidju mii lea gelddolaš ja ávkkálaš Ovlái, ii dárbaš Kárii dasa leat beroštupmi.

Muhtun ohppiid ja oahpaheddjiid joavku Loabát skuvllas ledje mielde iskkadeamen veahkkeneavvuid ja oahppalágiid Gálgu meahcceskuvllas 2011 čavčča.

Oppalaččat oaidnit leat oahpahušveahkkeneavvuid buvttadeaddjit otne guovdilastán dásseheiveheami ja heivehuvvon oahpahuš, muhto mii guoská sámegillii, de bázahallat mii eará giellafágaid ektui. Nugo mii oaidnit, de dagahit sámegiela erenoamáš dilitt ahte leat liige dehálaš ahte leat buorit veahkkeneavvut mat movttiidahttet ja vuhtii váldet ohppiid iešguđet dásiin.

Go mii lotnolassii geavahat daid vátnivuođa oahpponeavvuid mat gávdnojit, ja go mánga luohkkáceaški čuvvot seammá oahpahuš, de lea measta veadjemeahtun sámegieloahpaheaddjis gávdnat oahpponeavvuid mat heivejit buot oahppiid oahppaneavvtuide ja fágalaš ovdáneapmái. Ja dat dávjá dahká ahte fágaoahpaheaddji ferte válljet ja kopieret oahppoávdnasiid eará oahppogirjjiin – dahje geavahit gárvves teavsttaid ja ieš ráhkadit oahppolági daidda, muhto dat lea hui áddjás bargu. Go kopieret eará girjjiin, de lea váttis doallat ortnega makkár teavsttain oahppit leat bargan ovdalis – ja dieđus váttis čuovvut lunddolaš ovdáneami (progrešuvnna). Ollus leat vásihan ahte nuoraidskuvla-oahppit dadjet «Dáinna teavsttain gal leat ovdal bargan gaskaskuvladásis» dahje «Dát girji mis lea leamaš ovdal», dahje ahte oahppit leat dolkan dahje sin mielas leat doaimmat menddo teorehtalaččat.

Oahpponeavvodilli lea dagahan ahte sámegielas, eanet go eará fágain, leat šaddan nu ahte lea juohke oahpaheaddji duohken ráhkadit dahje gávdnat heivvolaš oahpponeavvuid, čatnat oktii oahpahušlágiid mat leat heivehuvvon iešguđet oahppái, ja seammás dárkkistit ja duođaštit oahppiid fágalaš ovdáneami. Dát leat buktán stuorra gáibádusaid oahpaheaddji hápmái ja hutkáivuhtii, ja dat guoská sihke árbevirolaš luohkkálatnjabargui, ja olgoskuvlii go leat mátkkošteamen dahje leat meahcceskuvllas.

Sámegieloahpahusa hástalusaid vuodul, serve Davvi-Romssa gielddat 2008:s prošeaktii ásahit sámi meahcceskuvlla ohppiide ja ollesolbmuid giellaláviumii. Go Sámediggi juolludii dasa ruđa, välljejedje prošeakta-gielddat geavahit muhtin ráje ruđain ráhkadit veahkkeneavvuid dán prošeaktii, muhto seammás maiddái boahhteáigge meahcceskuvlla jurdagiin. Sivvan go šattai áiddo Olmmáivákki skuvla gii oaččui dán barggu hábmet oahpahušlági, lei ahte mii leimmet jo álggahan ovddidit sierranas báikkálaš heivehuvvon veahkkeneavvuid. Dasa lassin lei skuvllas guhkes vásáhus meahcceskuvllain, ja go min skuvllas duođaid ledje eanemus sámegieloahppit olles regiovnas, de lei dat maiddái deaddun skuvlaválljema mearrideapmái.

Bargoproseassa čađa oaččuimet mángga positiivalaš dábisteami dan bargui maid dagaimet. Bohte maiddái cealkámušat ahte dákkár veahkkeneavvuid háliidedje maiddái olggobealde Davvi-Romssa. Dan vuodul álggiimet lágádusa ovttasbargguin, dánna viiddis proseassain ráhkadit veahkkeávdnasiid nu ahte olles Sápmi das oažžu ávkki.

Váriin, vákkiin ja vuonain lea boađus mángga jagi barggus gos geahččalat dustet daid hástalusaid maid bajábealde leat namahan. Min jurdda lea leamaš ráhkadit ollislaš oahpahušlági mángga lágan oahpponeavvuiguin heivehuvvon iešguđet luohkkácekkiide ja giellalaš dásiid. Mii doaivut ahte oahppit ožžot ollu stuorát giellalaš ávkki meahcceskuvllas go lea huksejuvvon ollislaš oahpahušlágiin dárkilis ráhkkanemiin, gieddebargguin ja loahppabargguin (geahča maiddái 9. Ja 10. kapihttala) mat gullet oktii. Mii sávvat min veahkkeneavvut bohtet buoridit sámegieloahpaheddjiid bargodili, ja seammás ávdnet eanet movttidahtti ja árjjalaš ohppiid.

Olmmáivákki skuvla lea mángga logijagiid čađa garrasit guovdilastán báikkálaš historjjá ja praktihkalaš oahpahusa. Lassin jahkásaš meahcceskuvlii, čađahuvvojit juohke jagi mángga eará mátkkošteami. Ovdamearkka dihtii sáhttit namahit ahte gaskadássi juohke giđa mannet idjadanmátkái gieldda eará vákkiide. Dát govva lea váldon Monte Carlo ruvkes 2012 giđa Gáivuonvákkis.

3. VVV' oasit

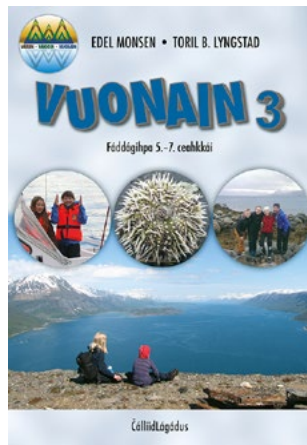
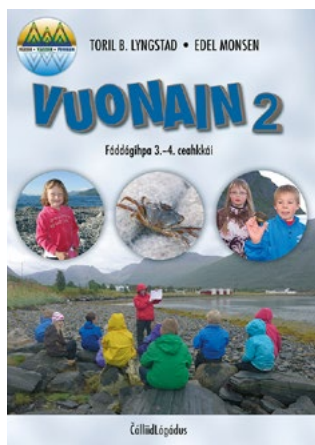
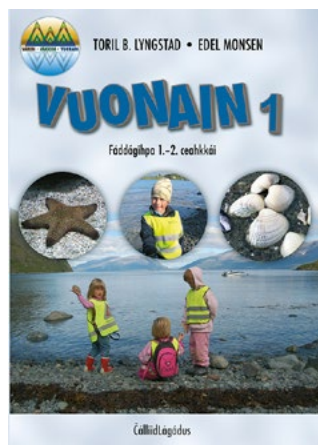
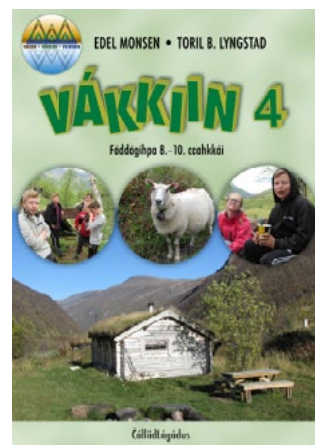
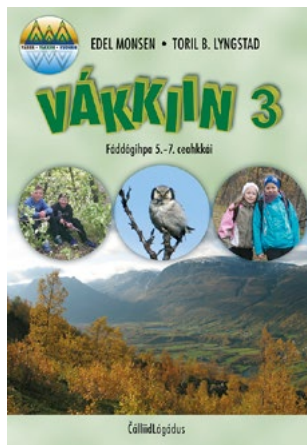
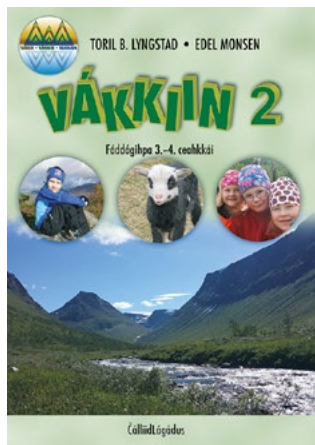
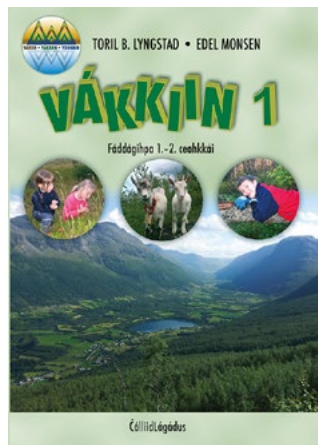
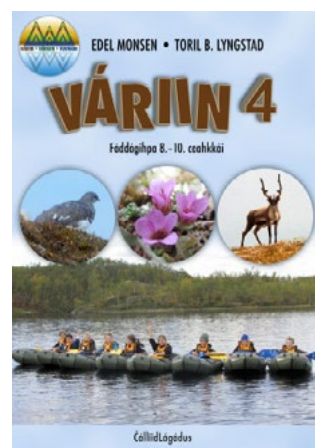
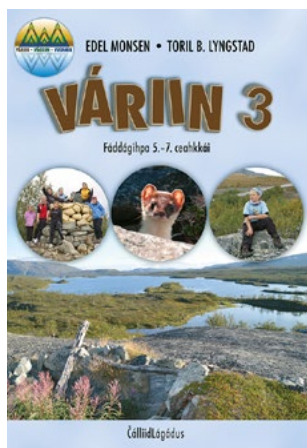
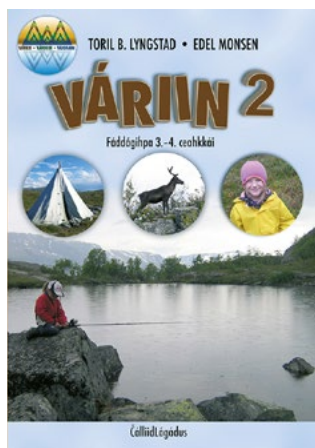
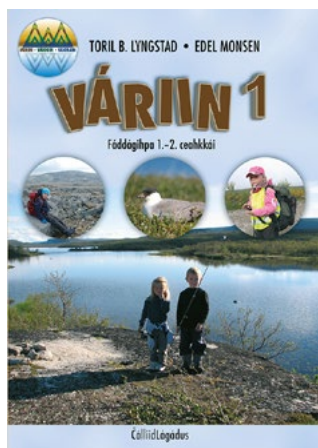
VVV gokčá nu mo ovdalge namahuvvon golbma váldofáttá, vári, vákki ja vuona, vuosttas luohkás logát luohkkái, ja lea juhkkuojuvvon njealji váldodássái:

VVV 1 lea ráhkaduvvon 1.–2. jahkeceahkkái

VVV 2 lea ráhkaduvvon 3–4. jahkeceahkkái

VVV 3 lea ráhkaduvvon 5.–7. jahkeceahkkái

VVV 4 lea ráhkaduvvon 8.–10. ahkeceahkkái

Oahppigihppagat

Oktiibuot gávdnodjit 12 oahppigihppaga mat leat juhkkovuvvon ná:

	VÁRIIN	VÁKKIIN	VUONAIN
1.-2. jahkeceahkis	<i>Váriin 1</i>	<i>Vákkiin 1</i>	<i>Vuonain 1</i>
3.-4. jahkeceahkis	<i>Váriin 2</i>	<i>Vákkiin 2</i>	<i>Vuonain 2</i>
5.-7. jahkeceahkis	<i>Váriin 3</i>	<i>Vákkiin 3</i>	<i>Vuonain 3</i>
8.-10. jahkeceahkis	<i>Váriin 4</i>	<i>Vákkiin 4</i>	<i>Vuonain 4</i>

Mii leat välljen hábmet oahppigihppagiid dego ovttageardásaš gihppagiin sivas go leat vásihan ahte oahppit ožžon erenoamáš eaiggátvuoda girjjiide mat leat sin iežaset, eaige galgga šat addovuvvot ruovttoluotta skuvlii go daiguin leat geargan. Danin go dasa besset čálašit, de leat maiddá mielde ráhkadit iežaset oahppogirjji, ja maŋná go skuvllas leat geargan, de leat sis 10 gihppaga mat duođaštit iežaset ovdáneami ja giellaovdáneami. Go gihppagat šaddet ohppiid iežaset opmodahkan, ja oahppit leat dájvá rámis iežaset barggu badjel, de háliidit áinnas dan čájehit bearrašii, fulkkiide ja ustibiidda. Dainna vugiin sáhttet gihppagat leat mielde doarjumin oahppi birra fierpmádaga ja ahte sii besset váldit oasi giellaoahpahusas ja oahppat sámegiela, kultuvrra ja árbevieruid birra.

Giellaoahpahusa árena dalle viidu, giellaoahpahussii addo vejolašvuolta šaddat sosiokultuvrralaš doaibman (gč. 8. kapihttala), ja oahppái addo vejolašvuolta šaddat giellagaskkusteaddjin, ii dušše giellavuostáváldin.

Oahpaheaddjibagadus

Oahpaheaddjibagadus sisdoallá evttohusaid oahpahuslágiide juohke oahppigihppagii ja fáddái, evttohus konkrehtalaš olgoskuvlla lágiide olles logijagi áigodahkii, oainnus liigeresurssaide juohke ovttaskas gihppagii, ja metodalaš bagadus mo daid sáhtta geavahit. Dasa lassin gávnnat evttohusaid bargobihtáid čovdosiidda ja lassibihtáid ja veahkkeneavvuid mildosiidda.

Lassiávdnasat leat mánggaláganat ja sisdoallái, ja lea ráhkaduvvon nu ahte galget leat eatnatvuhtii, movttiidahtti ja dakkár bargovuogit maid oahppit liikojit. Liigepáhkka sisdoallá plánššaid, sátneoahpahuskoartaid ja mángga lágan spealuid. Buot dáin leat oktavuolta fáttáiguin mat leat girjjiin, maiddá leat dásseheivehuvvon ja lea lunddolaš ovdáneapmi. Álggus háliideimmet addit veahkkeneavvuid «Árdnagiisán», ovttá juohke váldodássái, gos oahppit ja oahpaheaddjit sáhtte giessá rahpat ja váldit doppe spealuid ja eará gielladoaibmaávdnasiid – gárvvis ja gearggus geavahit.

Ruđalaš dili geažil ii dat menestuvvan, dan sadjái biddjojit dat [lágá-
dusa neahttasiidui](#) gos don sámegieloahpaheaddji sáhttát daid viežžat. Dađi bahábut fertet ieš daid čálihit, čuohppat ja lamineret maid háliidat geavahit. Lihkus it dárbbas ieš fuomášit spealuid itge koarttaid hábmet, dan barggu gal leat mii du ovddas dahkan. Jus leat gávvil, de čohkke muhtun joavkku ja ráhkadehket veahkkálagaid gos čuohppabehtet ja laminerebehtet – de bargu manná ollu johtilet. Ja muite: It dárbbas buot dahkat dán jagi. Váldet dušše daid ávdnasiid mat gusket dan fáddái maid dán jagi áigubehtet čađahit. Boahte jagi fas eará fáttá, ja manjimuš fáttá guovtti jagi geahčen – ja dalle leat dus gárvves veahkkeávdnasat mángga, mángga sámegieltiibmii mángga, mángga jahkáii ovddas.

Makkár ávdnasat gávdnojit, bohtet ovdan skovis mas oainnát fáddá-
dárkilis osiid. Ovdamearkka dihtii sáhttit namahit sátnebánjkokoarttaid,
bingoid, buđaldat koarttaid ja eará breahhtaspealuid.

Bargobihtát ja lassíávdnasat leat ráhkaduvvon vuhtii váldit ohppiid
iešguđet dásiin ja iešguđet oahppanvugiin: Das leat bihtát sihke ovttas-
kas bargui, párrabargui ja joavkobargui, ja bihtát nugo praktihkalaš
bihtát, guldalanbihtát, čálalašbihtát buđaldanbihtát ja spealut.

Lágádus lea ohcan Sámedikkis ekonomalaš doarjaga ovddidit **neahtta-
resurssa** mas leat digitála hárhellanbihtát ja spealut daid iešguđet
fáttáide. Lea dehálaš deattuhit ahte digitála ávdnasat leat jurdda-
šuvvon lassin, eaige fysalaš oahpponeavvuide molssan. Giellaoahppa
lea sosiálalaš proseassa, ja mii doaivut oahppit buoremusat ohppet
earáiguin ovttas bargat. Dan birra sáhttát eanet lohkat 8. kapihttalis
gos mii čilget daid pedagogalaš jurdagiid duogábealde VVV’.

4. Progrešuvdna ja sirren

VVV lea álgoálggus ráhkaduvvon ohppiide geain lea sámegiella nubbingiellan, muhto ollu materiálas lea maiddá ávkin sámegiela vuosttasgielagiidda. Juohke fáttás leat mángga unnit fáttá mat leat heivehuvvon ahká ja gielalaš dássái, omd. sámi báikenamat, luonddu-namahusat, lottit, guolit, eallit ja šattut. Guovddáš jurdda ovdáneamis lea spirálavuodđojurdda, dahje láigenođđoprinsihppa main mii liikot dan gohčodit, ja maid sáhtát eambbo lohkat kap. 8:s gos mii čilge makkár pedagogalaš jurdagiidda VVV lea vuodđuduvvon.

Mii leat VVV:s váldán vuhtii ahte ohppiid joavkkut leat agis seaguhuvvon, iešguđet giellaválggat ja iešguđet gielalaš duogáš. Min vuodđojurdda lea ahte manná bures oažžut buriid ja molssašuddi oahppobargguid dákkár seahkalaš oahppojoavkkuin jus oahpponeavvut váldet vuhtii dása. Daid njeallje váldodásiid siskkobealde lea oahpahasávnas dan sivas maiddá differensierejuvvon, nu ahte ohppiidjoavku sáhtá bargat seamma fáttáin ja ávdnasiiguin, muhto liikká juohke oahppi iežas dásis. Omd. sáhtá VVV:s okta logátluohkálaš geas lea sámegiella 2, ja gávccátluohkálaš geas lea sámegiella 3 áinnas bargat ovtta lohkamis dahje oahppat sáme luonddu-namahusaid ja šattuidnamahusaid birra dan sivas go oahpponeavvu lea váldán vuhtii daid iešguđet gielalaš máhtuid ohppiin.

Ohppiidgihpain leat mii válljen geavahit ivdnekodaid mii geažuha man váttedásis lohkanreaksta ja bihtá lea.:

Bihtát ja teavsttat maid buohkat berrejit nagodit

Veaháš váddát, (erenomážit fágalaš čeahpimusat sámegiell 3 ja gaskasaš čeahppi sámegiell 2 oahppit)

Hástalus (erenomážit fágalaš čeahpimusaide sámegiell 2 ja vuosttasgielatohppiide)

Lohkanteavsttat ivdnekodaid haga lea oaivvilduvvon oktasaš lohkamiidda. Ivdnekodema ektui fertet mii deattuhit ahte dát leat dušše evttohusat munno bealis. Oahppi guhte ii luohte alldes, sáhtá áinnas ruonás, ja maŋŋá mannat alihii dađi mielde go lea oadjebas, ja lea buoridan gielalaš máhttu. Son sáhtá áinnas válljet bajit dási muhtin fáttáin masa son liiko, dahje maid ovdagihtii máhtá. Dehálaš lea liikká ahte vaikke ohppiidjoavku lea mánggadásat, de sáhttit mii bargat ovtta, muhto eai buohkat dárbbáš bargat seamma ollu, dahje bargat seamma láchkai.

Sivas go oahpponeavvu lea huksejuvvon láigenođđoprinsihpain (geahč. Kap. 8), de lea dat hui heivvolaš ja rahpá lasi sirremii go fágalaš vuolledását oahppit, dahje oahppit geat leat «njuiken mielde» sáme-gielohppui manjá skuvllaáiggis, sáhttet geavahit gihpaid váldodásis vuollelis, ja liikká bargat seamma fáttáin. Maiddá lassivádnasat leat sirrejuvvon nu ahte lea vejolaš válljet sátneoahppankoartta dahje biingoid mas leat vuogas galle sáni, ja áššáigullelaš sánit maiguin oahppit duođaid leat bargan, breahhtaspeallu mas bagadusat leat dán dásis mat leat heivehuvvon ohppiide geat geavahit daid galget. Eambo sirrema birra ja heivehuvvon oahpahusa birra kap. 7:s.

Muitala fáttá

Álkes lohkanekstat

Sátnečilgehusat tekstii seamma siiddus.

Teaksta lea veaháš gáibideaddji

Mánega ivdnegova ja illustrašuvnna veahkin áddet sisoalu

Molsašuddi bihtát

Mánggalágan váddudat maiddá bihtáin

Ivdnegovat áige-guovdilis báikkiin oktan govvateavstain mii čilge gos govva lea váldon. Govat leat buorit vuolggasadjin háleštteamái luonddu-namahusaid ja báikenamaid birra.

LOHKANTEAVSTTAT BARGOBIHTÁIGUIN
Lesetekster med oppgaver

Várrái

Ólmmáivákkii skuvlla oahppit deaivvadit skuvlašiljus. Odne sis leat stuorra lávkkat ja nohkkansachkat mielde. Lea disdat bargemánu loahpagahečhen, ja odne sii galget meahceskuvlii.

Sii leat meahceskuvllas golbma beaivvi juohke čavčča. Dán jagi meahceskuvla galgá leat Gálggojávris. Gálggojávri lea Igvuvuođdis. Váldofáttát leat váriid luondu ja kulturhistorjá.

– Viimmat lea meahceskuvla fas, Elea dadjá. Mon illudan, vaikko ihkku láve leat galmmas váris.

– Mus lea odda, liegga nohkkansachka, mon in láve goallut, Marlene dadjá.

– Mon illudan stoahkat soahterokkiin, Sindre dadjá.

– Ja mon illudan oagut jávregáttis, Diera dadjá.

SÁNIIT

deaivvadit – å metes
goallut – å fryste
ihkku – om netto
illudit – å glede seg
Igvuvuođi – Skibotndalen
jávregáttis – fra vasskastens
kulturhistorjá – kulturhistorie
liegga – varm
loahpagahečhen – i slutten av
oahppemánu – i skytterevnena
váris – så felleis
viimmat – endelig
váldofáttát – hovedtema

SÁNIIT

dábáštá – vanlig
deaivvadit – å metes
doljevuogastávra – frøsting
goallut – å fryste
guoras – innvi
illudit – å glede seg
Igvuvuođi – Skibotndalen
loahpagahečhen – i slutten av
oahppemánu – i skytterevnena
soahterokkiin – i skytterevnena
váriid – til felleis
viimmat – endelig

– Viimmat lea meahceskuvla fas, Elea dadjá. Mon illudan, vaikko ihkku láve leat galmmas váris.

– Mus lea odda, liegga nohkkansachka, mon in láve goallut, Marlene dadjá.

– Mon illudan stoahkat soahterokkiin, Sindre dadjá.

Mii stoagaimet dain go vázzen mándáidskuvlla, lei nu suostas.

– Ja mon illudan oagut jávregáttis, Diera dadjá. Mus lea odda doljevuogastávra mielde.

Go busse boahdá, de sii dolvo lávkkaid ja biergasiid bussii. Ja go buot oahppit ja oahpaheaddjit leat busses, de sii vulget.

20. Kulturhistorjá
Kulturhistorie

a) Sárge rievttas sáni- ja sárgoelsániid oktii.
sett stork mellom det samiske og norske ordet som betyr sammen.

jávrebivdu	ájjerde, innhengning
goddebivdu	jarstegninge
beazodielu	ferstevningsfiske
gávdni	gammelet koplar
beares orohat	retningsfe
bivvogoahči	villreinjakt

hávdetana (n)	vasskraft
báivvebáiki	offerplass
bivvorahtekamusat	kjølltopper
blergoborat	gruveanlegg
ruvberhtekamusat	gruvested
háhnepámu	fangstanlegg

Óákkájávris Finnmáruoduđdaris lea stuorra duvdanášid.

Saahváris, Suomas, lea erenomáš gierdohápmáššá báiki.

b) Sárgastallet a)-bargobihtá kulturhistorjásisániid sisoalu birra luohkás. Sárggo ☹️ jus sániit leat guovdádat ležadet kulturhistorjá ektui.

Snakk om kulturhistoriebepregene i klassen. Tegn ☺️ hvis ordene er aktuelle i forhold til egen kulturhistorie.

c) Váiltozgo dehálas sániit iežadet kulturhistorjá ektui? Čále!
Maangier det viktigste ord i forhold til egen kulturhistorie? skriv dem!

© Copyright: Edel Monsen & Toril B. Lyngstad – ČáliidLágadus 2018

5. Fáddárulleren ja ávdnasiid struktureren

Olmáivákki skuvllas lea, nugo ovdal namuhuvvon, árbevierru ahte oahppit mannet meahcceskuvlii juohke jagi. Introdukšuvdnateavsttat ohppiidgirjjiin váldet vuolggasaji min meahcceskuvllaárbevierus ja fáttáid molsumis. Dat liikká ii mearkkaš ahte olles skuvla galgá mannat mángga beaivve meahcceskuvlii vai sáhtta geavahit dán oahpahusa. Molssaeaktu lea ahte sáhtta dán geavahit fáddábeivviid oktavuodas, ja gos okta dahje eanet joavkkut sámegiellohppiin lea olgoskuvla ja mannet meahccái. Beroškeahhtá makkár olgoskuvlavuogi vállje, de berre skuvllas leat vuogádat nu ahte ii šatta soaitáhagas makkár fáttáin oahppit besset bargat iešguđet luohkádásiin. Dat lea hui dehálaš vai sihkkarastet ohppiid progreshuvnna – ja maiddá ávkkástallat materieallaid buoremus láhkái.

Tabeallas vuolábealde oaidnit mo mii leat struktureren fáddá ja materieallaid min skuvllas, ja mo diet golbma váldofáddá, várri, vággi ja vuotna, molssodit. Skuvlajagi 2015/2016 lei fáddán «Vákkiin», ja 2016/2017 lei «Vuonain», ja 2017/2018 lea «Váriin». 2018/2019 šaddá fas «Vákkiin» ja nie joatká molsun. Daid logi skuvlajagiin vuodđo-skuvllas šaddet oahppit mannat 3 geardde čađa juohke fáddá. Lassin bohtá okta fáddá leat guktii mánáidskuvllas. Makkár fáddá dat lea, lea sorjavaš das mainna fáttáin álggos álget. Ovdamearkan sáhttit namuhit ahte dán jagáš vuostasluohkkálaččat čuvvot syklus A das sivas go mis lea várri fáddán. Sii ožžot seammá fáddá fas njealját, čihččet ja logát luohkás. Nuppi, viđát ja gávccát luohkás fas ohppet vákki ja vuovddi birra. Vuotna fas lea fáddán goalmmát, guđát ja ovccát luohkás.

Årstrinn	A-syklus	B-syklus	C-syklus
1	Váriin 1	Vákkiin 1	Vuonain 1
2	Vákkiin 1	Vuonain 1	Váriin 1
3	Vuonain 2	Váriin 2	Vákkiin 2
4	Váriin 2	Vákkiin 2	Vuonain 2
5	Vákkiin 3	Vuonain 3	Váriin 3
6	Vuonain 3	Váriin 3	Vákkiin 3
7	Váriin 3	Vákkiin 3	Vuonain 3
8	Vákkiin 4	Vuonain 4	Váriin 4
9	Vuonain 4	Váriin 4	Vákkiin 4
10	Váriin 4	Vákkiin 4	Vuonain 4

Dá logátluohkkálaš lea čuvvon C-syklusa. Sus lei vuosttas meahcceskuvla Gohppis 2007 ja fáttáin riddu, ja manjimus fas Spoahkkanjárggas čakčat 2016.

Hui duhtavaš vuosttasluohkkálaš Gálgus čakčat 2011. Son lea välljen A-syklusa, ja son boahdá loahpahit meahccekuvllaoahppu 10. luohkás fáttáin várri.

6. Geografiija ja báikkálaš čanastupmi

Váriin, vákkiin ja vuonain lei álgoálggus báikkálačat čatnon oahpa-husdahkosii, erenoamážit heivehuvvon Davvi-Tromssa gielddaide, muhto lea dál viiddiduvvon stuorát osiide Sámis. Mii guoská sámi báikenamaide ja kulturhistorjái, de leat mii viežžan ovdamearkkaid Davvi-Tromssa ja Finnmárkkus. Muhto mii leat maiddái eará báikkiin gos sápmelaččat orrot, omd. Romssa guovllus, Loabáhis ja Oslos. Mii fertet deattuhit ahte ii leamaš vejolaš oaččut mielde buot sámi báikenamaid mat Sámis gávdnojit, mii leat dušše osiid mielde. Leat guoskkahan sihke vuonaid, váriid, duoddariid, vákkiid, sulluid, njárg-gaid, jehkkiid ja jogaid. Geografijabihtáin leat rábas bihtát gos ohppiin lea vejolašvuolta bargat báikkálaš báikenamaiguin, dahje eará guovllu maid ieža válljejit. Kulturhistorijjálaš teavstta ja bihtát, mat eanaš leat 4. dásis, lea mielde dagaheamen ahte oahppit dovddiidit iešguđet beliin sámi kultuvrras, muhto lea maiddái oaivilduvvon vuolggasadjin oahppat, háleštit ja čállit kulturhistorjja birra lagašbirrasis.

d) Báikenamat Nuorta-Finnmárkkus

Á	V	Á	R	J	A	V	U	O	N	N	A	I	N
Č	E	L	L	O	S	P	I	I	N	E	B	G	J
Á	B	Á	H	C	A	V	U	O	T	N	A	I	Á
H	Á	G	D	E	A	N	O	D	A	T	E	R	V
C	B	E	A	R	A	L	V	Á	H	K	I	K	D
E	B	S	C	A	N	A	D	A	N	I	L	O	Á
S	A	V	Á	R	G	G	Á	T	A	L	M	N	N
U	V	U	O	N	N	A	B	A	H	T	A	J	V
O	D	O	N	J	E	V	U	O	T	N	A	Á	U
L	Z	T	I	Ž	S	P	A	N	I	A	Š	R	O
U	U	N	J	Á	R	G	A	S	U	O	M	G	T
D	E	A	N	U	V	U	O	T	N	A	T	A	N
V	U	O	R	K	E	L	V	U	O	T	N	A	A

Laksefjorden _____

Tanafjorden _____

Båtsfjord _____

Varangerfjorden _____

Varangerhotn _____

Neidenfjorden _____

Kirkenes _____

Vestertana _____

Vardø _____

Vadsø _____

Nesseby _____

Mehamn _____

Berlevåg _____

Kobbholmfjorden _____

Donjvuonas lea boeres káje.

13. Mii mátkkoštit Sámis

a) Vállije doalu masa áiggut searvat, dahje báikki gosa áiggut vuolgit:
Velg et arrangement som du vil delta på, eller et sted du vil besøke:

- Sámi álbmotbeaivi-ávvudeapmi Oslo Sámiid Searvis
- Slettnes čuovgadoardna Gárgaviikka gielddas – máilmmi davimus čuovgadoardna mii lea nannámis
- Pomorfestivalen Várggáin
- Mearrasámi siida Smiervuonas Porsáiggus
- Áittá musea ja báktesárgumat
- Ákšovuonjehkki Jiehkervuonas
- Spoaikkanjárgga riddoladni Gáivuonas
- Oimmiáváikki oaggunfestivála
- Ivgobađa geassemárkan Omasvuonas
- Márkomeannu Skániin ja Evenášsis

Áittá sáhtit geahččat báktesárgumiid.

Jiehkervuonas sáhtit geahččat Ákšovuonjehkkái.

Spoaikkanjárggas leat soahtebárahusat.

Oimmiávákkie lea oaggunfestivála geassemánu.

Smiervuonas lea mearrasámi siida.

Báikenamaid ja geografijabihtáid ovdamearkkat *Vuonain 4:s* siidu 44-45.

Mii guoská ohppiidgeirjiid gillii, de doalahat mii normerejuvvon davvi-sámegiell čállinvuohká, muhto mii leat maiddá válljen geavahit mearrasámiid sániid ja sátnehámiid Gáivuonas dakko gokko dát leat dohkálaš molssaeaktun. Dán dahkat vai čalmmustahttit sámegiela eatnatvuoda dasgo dát leamaš unnán oidnosis oahppogirjiin. Mis dáppe lea dábálaš geavahit sániid nugo *ealut*, *áhci* ja *riifu* šibihiid birra, *høyhesja* ja *riva*, muhto mii leat dahkan oidnosii šibihat/oamit, háše ja hárát mat leat dábálačča eará suopmaniin. Doppe gos lea heivvolaš, de leat ráhkadan bihtáid gos oahppit sáhttet «čohket» ja buohtastahttit sániid ja dadjanvugiid iešguđet suopmaniin dan sivas go suopmanat ja giellavalljivohta leat dehálačča gealboulbmiliid ektui ja giellaoahpahusa prinsihpaid ektui. Sámedikke gihpas Čállinrávagirji daddjo na:

Stuorit sátnegelbbolašvuoha lea riggodat buohkaide. Danin lea dehálaš oahpahit maid eará suopmaniid sániid. Vai nu ollu oahppit go vejolaš sáhttet identifiseret oahppogirjegielain, de berrejit oahppogirječállit ja giellabargit atnit buot suopmaniid alla árvvus. Dákkár suopmansániid berre oahppogirjiis čilget juolgenuohtas dahje sierra synonymalisttus.

Go mii lea válljen geavahit dárogiela váldogiellan oahpaheaddji bagadusas, de leat smiehttan buot sámegielloahpaheddjiid birra, seamma go moai, ahte sis ii leat sámegiella eatnigiellan. Lea jáhkkimis dákkárat geat leat eanet logus, erenoamážit riddoguovlluin, gos leamaš hástalus gávdnat doarvá sámegielloahpaheddjiid.

MUITALUS

Imašlaš dáhpuhus lávus

Lea gaskavahku idit borgemánu loahpa-geahčen. Ihkku lea leamaš arvedáki, muhto dá, gárvuáigge, lea liegga jivlla goikadearme lávuid ja govduid Čearpmatgiettis. Muhtun duša lina čohkkájit moade oahpaheaddji ja váhnema. Sii leat vuostán iditgáfe ja čázi, ja dá sii leat vuordime ahte oahppit galget boahhtit iditbiepmu borrat. Gaskadási lávuin guillojt jienat, ain juo muhtumat leat lihkan.

Simen lea vuostáš gii boahhtá stuora odđá-áigásáš lávus olgoss. Son lea gárvodan bures, ja sus lea biebmooassa ja gohpu gieđas. Čohkkendemiin muorrasaahka nala son dadjá: – Mus lei imašlaš naidnu ihkku, muhto lean sihkkar ahte mu čalmmit fillejdoje mu. Buohkat áigot guldalit maid son lea oaidnán, ja Simen ferte muitalit:

– Ihkku morihin fáhkkestaga ja oidnen amas oibmá boahhtime lávu sisa. Son manai čađa lávu, ja olgoss fas nuppi bealde loavdega čađa. Muhto go manai Ántte badjel, Ánte álggi gossat nu issorasat ahte fer tii čohkkedit. Lei imaš, muhto mon in jáhke ealparáčaide datje dakkáriidda. Mon gal niegadin...

– Lei geoldolaš muitalus, oahpaheaddji dadjá, ja buohkat leat ovtaoaivilis. Muhtun áhči dadjá Simeni ahte leat mánga imašlaš muitalus Čáhpuiis, ja ii leat buorre diehtit mii dáhpuhuvi ihkku.

– Saahtá dii lahpat eagen lávu hoares hálgá nala, son laeha

Dadistaga eanet oahppit bohtet dolastallat ja iditbiepmu borrat. Soapmasat basset mártiid ja earát fas borret láibbi ja juhket kakán. Kine lea nohkkan seamma lávus go Simen, son gávasta go čohkkeda dollagáidái.

– Leatgo váibbas, Kine? oahpaheaddji jaerrá.

– Lean. Mus lei ráfehii idja. Mon morihin dannego Ánte álggi gossat. Son gossai issorasat. Oj, dá! muhtán eanet. Go gehččen su guvlu, de oidnen olmmáihámi goadis. Sus lei káhppa badjelis – ja manai Ántte badjel ja olgoss loavdega čađa... Mon gullen ahte soames earát vel leatje gohččár lávus, muhto jáhkán mon nohkken fas...

Ánte lea marjmus gii boahhtá árrana lusa. Ii ipmir manne buohkat leat nu ángirat gullat leago son nohkkan bures. Son jurddaša veahá ovdalge vástida:

– Gusto in leat bures nohkkan. Mus lei issoras niehku. Mon niegadin ahte juoga bodii mu badjel. Ruoná ja njuvllas lei. Orui dego dat lei mu nalde, daningo nžon issoras deattu raddái. Mon illá táhtten vuonigat. Álgen gossat, gossen ja gossen. Loahpac feritejin čohkkedit jáhkán soames earát vel morihedje, mon han ruvven sin.

Ánte geahččá Simena guvlu. Simen lea áibbas jaska. Buohkat leat áibbas jaskat. Kine ja Simen geahččaba nubbi nubbi, ja de soai geahččaba Ántte guvlu. Ánte ii ipmir maidege. De Kine álgá muitalit maid son ja Simen leaba vásihan ihkku. Go lea geargen muitalearme, de buohkat mannet lávu sirdit.

FÁDDÁVUOĐUSTUVVON BARGOBIHTÁT

5. Giellahárjehusat

a) Suopmanerohusat

Jurddašehket ja sággastallet: Dan gihppagis leat čállit geavahan sániid ja dajaldagaid mat gullet Gáivuona suopmani. Lehpetgo gávdnan sániid maid ehpet geavet iežadet suopmanis? Čáilet sániid tabellii, ja lasiheket eanet sániid/dadjanvugiid bargadetiin gihppagis.

Tenk over og snak sammen i klassen: I dette heftet har forfatterne brukt ord og uttrykk som er vanlige i kåfjord-dialekten. Har dere funnet noen som dere ikke bruker i egen dialekt? Skriv ordene i tabellen, og legg til flere ord/uttrykk etter hvert som dere jobber videre i heftet.

Gáivuona suopman	Iežan suopman	Fará suopmanat
áhci		

Báikkálaš muitalan- ja suopmanbihtáid ovdamearkkat *Vákkiin 4:s* siidu 18-19.

7. VVV ja Máhtolokten¹

Váriin, vákkiin ja vuonain hukse nugo ovdal namuhuvvon Olmmáivákke skuvlla meahcceskuvlii, mii fas lea bures čatnon gustojeaddji oahppoplánii, Máhtoloktemii, mii almmolaččat válđui atnui borgemánu 1.b. 2006. Máhtoloktemis lea maiddái sierra sámi variánta, Máhtolokten sámi, mii gusto sámi skuvlii. Máhtoloktenmis leat njeallje válđooasi mat huksejit nubbi nuppi ala ja galget gehččot čanastagas: Fága- ja diibmojuogus, Oppalašoassi, Oahpahusa prinsihpat (gohčoduvvo maiddái Oahpahusplakáhtan) ja Oahppoplána juohke fágii.

Mii áigut čájehit muhtin sihtátaid mat vuodđudit min oahpahusdahkosa ahte lea eambo go dušše sámi giellaoahpahus, ja seammás čilget manin mii bidjat fokusa ahkeseaguhuvvon olgoskuvlii, oahppiidaktiiv- valaš bargovugiide, ovttasbargui, doaresfágalašvuhtii, báikkálašmáhttui, differensieremii ja heivehuvvon oahpahussii.

Oppalaš oassi

Máhtoloktema oppalaš oasi mielde, lea dovdan báikkálaš árbevieruide ja máhtolašvuolta sámi kultuvrii dehálaš ulbmilat ohppiid oppalaš gelbbolašvuhtii. Seamma gusto ovttasbargo hárjehallamiidda, ja movtta juksat meahcástallamii.

Opplæringen skal derfor ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner - den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden. Samisk språk og kulturer en del av denne felles arv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever, slik at den styrker samisk identitet og vår felles kunnskap om samisk kultur (Sitat fra kapittelet Kulturarv og identitet, s. 4).

Elever og lærlinger bør ta del i et bredt spekter av aktiviteter der alle får plikter for arbeidsfellesskapet: øvelse i å tre fram for andre, presentere et syn, legge planer, sette dem i verk og gjennomføre et opplegg (Sitat fra kapittelet Det samarbeidene menneske s. 17).

Samtidig må opplæringen fremme glede over fysisk aktivitet og naturens storhet, over å leve i et vakkert land, over landskapets linjer og årstidenes veksling. Og den bør vekke ydmykheten overfor det uforklarlige, gleden over friluftsliv, nøre hugen til å ferdes utenfor oppstukne veier og i ukjent terreng, til å bruke

¹ Kapihtal lea dán vuodul huksejuvvon: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/kunnskapsloftet-samisk>, beaivi: 20.01.2017

kropp og sanser for å oppdage nye steder og til å utforske omverdenen (Sitat fra kapittelet Det miljøbevisste menneske s. 21).

Máhtolokten lea oahppoplána mii deattuha ohppiid iežaset doaimma. Oahpaheaddji ii galgga geiget gárvves máhttu ja čovdosiid – oahppit galget ieža leat aktiivvalačča iežaset máhtoháhkamis ja váttisvuodain čovdosiid gávdnat. Dan aktiivva oahppi jurdda čuovgá čađa miehtá oahppoplánas, ja boahotá oidnosii olles oppalaš oasis ja dan fágalaš oasis. Oppalaš oasis, kapihttalis «Bargi olmmoš», doppe daddjo ná:

Skolen er opprettet for målrettet og systematisk læring. I skolene blir elevene undervist av et personale som har dette som sin jobb og er utdannet med dette som formål. Men læring og undervisning er ikke det samme. Læring er noe som skjer med og i eleven. Undervisning er noen som blir gjort av en annen. God undervisning setter læring i gang – men den fullbyrdes ved elevens egen innsats (s. 10).

Maiddái bajilčállagis «Dovddusvuodas amasvuhtii» leat oahppi-doaimmat guovddážiis: Oahpahus galgá čatnot oahppi iežas vásáhusaide ja fuomášumiide. Oahpahus heivehuvvo nu ahte oahppit galget dađi mielde oažžut praktihkalaš vásáhusaid go máhttu ja attáldagat lea juoga maid ieža leat mielde ovdánahttimin. Dát guokte sitáhta leat buorit ovdamearkkat ahte oahppoplána lea huksejuvvon konstruktiiivvalaš pedagogihkkii (buoht. Kap. 8), vuosttažettiin kognitiivva konstruktiiivvalaččat go oahppu «ollašuvvá oahppi iežas searain», muhto maiddái sosiálalaš konstruktiiivvain dan sivas go ovttasbargu lea guovddáš elemeanta

Ovttasbargu lea maiddái guovddáš čuokkis bajilčállagis «Oahppu joavkobargun», dás čállon ná:

Duhkoraddanboddu lea fásta ja bivnnuhis doaimma min olgoskuvllas. Dalle lea nuoraidskuvlaoahppin ovddasvástádus plánet ja čadahit stoahkandoaimmaid mánáidskuvlamánáide. Govva lea váldon Koppangenis 2010.

Luondus sáhtá deaivvadit mánggalágan hástalusaid mii gáibida hutkásvuoda ja ovttasbarggu. 2014:s lei dulvát go dábálaččat go mii galggaimet gávdnat dološáassansajiid Gálggonjárggas, Ivgubađas.

Lærere er ledere av elevenes arbeidsfellesskap.(...) Framgang avhenger ikke bare av hvordan lærerne fungerer i forhold til hver av elevene, men også av hvordan de får elevene til å fungere i forhold til hverandre. I et godt arbeidslag hever deltakerne kvaliteten på hverandres arbeid. Her har også elevene ansvar for planlegging, utføring og vurdering av arbeidet (s.13).

VVV's buktit mii mánga iešguđet lágan oahpahusevttohusaid gos oahppit meahcceskuvllas váldet vuolggasaji, dahje eará olgoskuvlla hámis, ožžot ollašuvvat mánga dáid ulbmiliin oahppat giela ja kultuvrra, geavahit luonddu oahpposadjin ja maddái ovttasbargat čoavdit iešguđet bihtáid sihke olgun ja luohkalanjas. Ovttasbargi ja sosiálagelbbolašvuhta leat dehálaš momeanttat NOU 2015:8:s – [Fremtidens skole/Boahtteáigge skuvla](#) (geahča maddái kap. 9). Sosiálagelbbolašvuhta ja ovdánahttin buriid oktavuodain ohppiid gaskkas lea dehálaš, muhto lea maddái dehálaš ahte oahpaheaddjis leat buorre oktavuoha ohppiiguin. Olgoskuvllas, gos oahpaheaddji oaidná ohppiid earáid oktavuodain earret go luohkalanjas, sáhtta leat buorre veahkin oktavuodahukseimis. *Oktavuodagelbbolašvuhta* lea doaba mii dán gokčá, ja geavahuvvo ollu dán áigge pedagogalaš dutkamis. Eambbo dán birra gávdno omd. Spunkeland (2015).

Heivehuvvon oahpahas

Heivehuvvon oahpahas lea vuodđoprinsihppa norgga skuvllas mii lea huksejuvvon Oahpahuslága § 1-3 ala gos čuožžu ahte oahpahas galgá «heivehuvvot oahppi attáldagaide ja eavttuide». Oahpahusplánas boahká dát oidnosii ná:

Læraren må bruke både mangfaldet i elevgivnadene, variasjonen i klassen og breidda i skolen som ressurs for alle si utvikling og allsidig utvikling. Ein god skole og ein god klasse skal gi rom nok for alle til å brynast og rørast, og han må vise særleg omtanke og omsut når nokon kjører seg fast eller strevar stridt og kan misse motet (s. 10).

Váriin, vákkiin ja vuonain leat nugo ovdalaš namuhan váldán vuhtii ahte oahppiin leat iešguđetge dáiddut ja ovdehusat. Oahpaheddjiin fertege danin leat erenoamáš ovddasvástádus ohppiide geat rahčēt fágas ja geaid ferte movttiidahttit, muhto seammás ferte maddái fuolahit fágalaš čeahpes ohppiid nu ahte sis leat doarvái hástalusat. Dássejuohkin gihppagiin, ivdnekoden ja mánggabealat bargovugiin leat ulbmil ahte buohkain galgá vejolaš loktet máhttodovddu, muhto seammás maddái lámčit vejolašvuoda ahte oahppit ovdánit.

Doaresfágalašvuolta

Doaresfágalašvuolta lea eará dehálaš prinsihppa oahppoplánas maid mii deattuhit *Váriin, vákkiin ja vuonain*. Oahpahusdagahus maid mii fállat guoskkaha eanet fágaid lassin sámegillii, omd. duodji ja borramuš/dearvvašvuolta go mii murjet dahje lávu cegget, servodatfága go oahppat guolástanvugiid dál ja ovdal, luonddufága go mii oahppat luonddunamahusaid, boazodoalu ja rássemedisiinna. Mii leat válljen muhtin sitáhtaid sáme fágaplánain mat dáid duodaštit:

Å lage mat sammen med andre eller for andre og å servere mat kan bidra til å utvikle evne til omsorg, samarbeid, samhold, ansvarsbevissthet og økt sosial kompetanse. Bærekraftig innhøsting fra naturen og bruk av matressurser fra lokalmiljøet, vil gi innsikt i hvilke verdier som ligger i nærmiljøet og hvordan man kan skape produkter av disse» (Læreplan i mat og helse, samisk).

Kunnskap om, forståelse av og opplevelser i naturen kan fremme viljen til å verne om naturressursene, bevare biologisk mangfold og bidra til bærekraftig utvikling. I denne sammenhengen har samer og andre urfolk kunnskap om naturen som det er viktig å vektlegge (Læreplan i naturfag).

Faget skal videre bidra til utvikling av bevissthet om at mennesker inngår i en historisk sammenheng, og at de befinner seg der de er i dag som følge av en lang rekke historiske begivenheter. I faget inngår kunnskap om det allsamiske, dvs den samiske kulturen i hele Sápmi (...) Det skal også vekke elevenes nysgjerrighet for tradisjonskunnskap og stimulere til refleksjon over møtet mellom det tradisjonelle og det moderne i dagens og framtidens samfunn (Læreplan i samfunnsfag, samisk).

Mis lea álo 9. luohkás geas lea ovddasvástádus málestit ja guossohit meahcceskuvllas. Vuosttas beaivve ráhkaduvo «spleisemálli» gos buohkat buktet juoidá mállásii. Govas oaidnit guokte ovccát-luohkálačča goaivumin máli mánáidgárddebargái guhte viežžá mállása ovdaskuvlajovkui.

Dáin nuoraidskuvlanieiddain lea goappašiin Ealli kulturárbi válgafágan. Dá leaba soai ráhkadeamen guollegáhkuid mállásin meahcceskuvllas Spákenesas čakčat 2016.

Oahpahusprinsihpat – Oahpahusplakáhta²

Oahpahusprinsihpat čohkkejit skuvlla gustojeaddji láhkaortnega ja gustojeaddji plánaid, maiddá gohčoduvvon Oahpahusplakáhta. Oahpahusplakáhta Máhtoloktemii sisttisoallá 11 čuoggá, ja Sámi oahpahusplakáhta, mii guoská Máhtoloktemii – *sámegiella* lea ožžon lassín ovttá čuoggá, ja dat lea bajimuččas.

Den samiske skolen og lærebedriften skal:

- *legge til rette for at elevene/lærlingene får en kvalitetsmessig god opplæring med basis i samisk språk, kultur og samfunns- liv*
- *gi alle elever og lærlinger/lærekandidater like muligheter til å utvikle sine evner og talenter individuelt og i samarbeid med andre*
- *stimulere elevenes og lærlingenes/lærekandidatenes lærelyst, utholdenhet og nysgjerrighet*
- *stimulere elevene og lærlingene/lærekandidatene til å utvikle egne læringsstrategier og evne til kritisk tenkning*
- *stimulere elevene og lærlingene/lærekandidatene i deres personlige utvikling og identitet, i det å utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse*
- *legge til rette for elevmedvirkning og for at elevene og lærlingene/lærekandidatene kan foreta bevisste verdivalg og valg av utdanning og fremtidig arbeid*
- *fremme tilpasset opplæring og varierte arbeidsmåter*
- *stimulere, bruke og videreutvikle den enkelte lærers kompetanse*
- *bidra til at lærere og instruktører fremstår som tydelige ledere og som forbilder for barn og unge*
- *sikre at det fysiske og psykososiale arbeids- og læringsmiljøet fremmer helse, trivsel og læring*
- *legge til rette for samarbeid med hjemmet og sikre foreldres/ foresattes medansvar i skolen*
- *legge til rette for at lokalsamfunnet blir involvert i opplæringen på en meningsfylt måte*

Meahcceskuvla, nugo mii dan čađahit Oimmáivákki skuvllas, addá ollu vejolašvuodaid ollašuttit dáid prinsihpaid. Mii leat erenoamážit válljen deattuhit daid mat gusket sámegillii ja kultuvrii, molssašuddi bargovugiide, loaktimii ja psykososiálalaš oahppobirrasii, ovttasbargu ruovttuin, ja loahpas vel ja seamma dehálaš; fátmmastit báikkálaš servodaga.

² https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/fastsatte_lareplaner_for_kunnskapsloftet/samiske/prinsipper_for_opplaringen_samisk.pdf, viežžan beaivi 20.01.2017.

Riddoguolásteaddji ja áhčči, Per Steinar Isaksen, muitala guolástusealáhusa birra ja mo fatnasis Bekka:s lea eallit. Govva lea váldon meahcceskuvllas Spåkenesas čakčat 2016:s.

Anne Båhl Basevuovdde boazoguodohanguovllus muitala boazodoalloealáhusa birra meahcceskuvllas Gálgus 2011:s.

VVV bokte háliidit mii juogadit min vásihusaid meahcceskuvllain, ja buktit ovdamearkkaid mo din skuvla sáhtta olgoskuvlla arenan ollašuhhtit Oahpahušplakáhta. Kap. 10:s oppalaš oasis čájehuvvojit muhtin ovdamearkkat olgoskuvlla plánemii ja čađaheapmái, ja daid fáddáspesifihkka osiin juohke gihpas addojit konkrehta evttohusat doaimmaide ja bargovugiide iešguđet fáttás ja ahkodagas.

Oahppoplána – Sámeigiella nubbingiellan

Skuvlajagi 2013/2014 álggus ođasmahttui 2006 Máhtolokten muhtin fágain, daid gaskkas sámeigiella, sihke sámeigiella vuosttasiellan ja nubbingiellan. VVV hukse daid ođasmahtton plánaid ala, muhto mii doalahit dás sámeigiella nubbingiellan.

Fága ulbmiliid čielggadeame oktavuodas de bohtá ovdan ahte sáme-gieloahpahuš galgá «dagahit ahte mánát ja nuorat sáhttet ovttastahttot sámi servodateallimii» ja ahte «giellaáddejupmi ja giellahálddašeapmi ovdánahtto go giela aktiivvalaččat geavaha». Ohpihii oaidnit mii fas ahte jurdda dan aktiivvalaš oahppi birra čuožžu guovddážiis, ja ahte ohppiidaktiivvalaš bargovuogit ollu kommunikašuvnnain ja ovttasbarguin, nie go mii leat dahkan VVV:s, galget leat guovddážiis fágas.

Dat vihtta vuodđu attáldagat; *njálmmálaš attáldagat, máhttít čállit, máhttít lohkat, máhttít rehkenastit ja digitála attáldagat*, leat integrerejuvvon gealboulbmiliidda, ja leat buorebut konkretiserejuvvon ovddit Máhtolokten ektui. Mii leat VVV:s buot dásiin bargobihtát mat váldet vuhtii buot daid vihtta vuodđu attáldagaid sivas go mii bargat ahte guldalit, čállit iešguđet lágan teavsttaid, lohkat iešguđet lágan teavsttaid ja geavahit PC:a ja Interneahta veahkkeneavvun giella-oahpahasas, boaht. Gealboulbmiliid čielggadeapmi juohke gihpa.

Sámeigiella nubbingielat fágas lea nugo ovdal golmmaoasat struktuvra mas leat dat golbma váldoguovllu *čálalaš kommunikašuvdna, njálmmálaš kommunikašuvdna ja giella, kultuvra ja litteratuvra* (ovddeš *Dihptomielalašvuhta giela ja kultuvrra birra*) mat galget nubbi nuppi gokčat. Vaikke mii VVV:s deattuhit giela ja kultuvrra, de mii bargat maiddái ulbmiliidda čálalaš ja njálmmálaš kommunikašuvnna vuostá, ja mii leat oasážat sámi litteratuvrras buot ahkedásiin.

Vuodđoskuvllaohppiide gávdnojit guokte molssaeavttu sámeigiella nubbingiella, sámeigiella 2 ja sámeigiella 3. Sámeigiella nubbingiella variánta, sámeigiella 2, lea oaivvilduvvon addit buoremus sámeigiella máhttu skuvlla loahpas, ja galgá dahkat vuoddu oahppi doaibmi guovttegielalašvuhtii. Go skuvllas leat geargan, de galget leat juksan ulbmiliid gelbbolašvuodaulbmiliin dássi 6. Dat nubbi variánta, sámeigiella nubbingiella – sámeigiella 3, lea molssaeaktu sidjiide geain ii leamaš sámeigiella ovdal, ja bohtet dárbbášit guhkit áigge sámeigiella oahppat. Sis galgá leat ulbmiljuksan dássi 3 skuvllaáiggi loahpas.

Dan sivas go mis leat guokte earálágan variántta sámeigiella nubbingiellan, de čuvvot dat guovtte lágan giellaoahppu, ja lea maid earálágan ulbmilmihttu, de fertet mii VVV:s váldit vuhtii mángga gealbo-dásiide juohke gihpas vai olahit ohppiid goappašiid molssaeavttuin. Dás vuolábealde lea várdu badjel VVV- dásiin, jahkedási ja gealbo-ulbmiliid dán guovtti variánttas.

	Jahkeceahkki	Gealboulbmil Sámeigiella 3	Gealboulbmil Sámeigiella 2
Váriin 1 Vákkiin 1 Vuonain 1	1-2		Dássi 1b
Váriin 2 Vákkiin 2 Vuonain 2	3-4	Dássi 1b	Dássi 1b (3. dási mielde) Dássi 2b (5. dási mielde)
Váriin 3 Vákkiin 3 Vuonain 3	5-6-7	Dássi 2b	Dássi 2b (5. dási mielde) Dássi 3b (7. dási mielde)
Váriin 4 Vákkiin 4 Vuonain 4	8-9-10	Dássi 1 Dássi 2 Dássi 3 (10. dási mielde)	Dássi 4 Dássi 5 Dássi 6 (10. dási mielde)

Nugo boahotá oidnosii tabeallas, de doalaha VVV1 gealboulbmiliidda dássái 1b, dan seammás go VVV2:s leat oasis 2b:s, erenoamážit smiehttat ohppiid birra njealját jahkedásis. VVV3:s lea dássi 2b vuodđu, seammás go maiddái lea oasis 3b:s vái váldit vuhtii boarrásat ohppiid sámegiell 2:s. Nuoraidskuvlla ohppiide ja VVV4:s leat olles guhtta gealboulbmila maiguin bargat: Dássi 1-3 sámegiell 3 ohppiide, ja dássi 4-6 sámegiell 2 ohppiid várás.

Daid gealboulbmiliid maiguin mii leat välljen bargat juohke VVV-dásis ja gihpas bohtet oidnosii daid fáddávissis osiin mat leat, ja mii váldit mielde gealboulbmiliid sihke dásis sámegiell 2 ja sámegiell 3 ohppiid. VVV sáhttá, nugo ovdal namuhuvvon, bargat daid eanaš ulbmiliiguin, erenoamážit mánáidskuvllas gos leat unnit dásit. Mii muittuhit maiddái ahte doaresfágalašvuodas ja spiralprinsihpa geažil, de mii álgit ollu daid ulbmiliiguin vuolit dásiin go mat oahppoplánas leat namuhuvvon. Omd. sáhtit namahit ahte sámii báikenamat eai leat namuhuvvon oahppoplánas ovdal dási 3:s, muhto mii álgit várrugasat juo VVV1:s.

Juohke ohppiidgihpa álggus presenterejuvvojit oahppoulbmilat ja bargu mii dás galgá dahkkot. Mii leat välljen daid dahkat oppalažžan, ja oktasaš buot ohppiide geat gihpa geavahit, ahte ii leat sorjavaš agis ja gealbodásis oahppoplánas. Dán háliidit mii dahkat oidnosii ahte sáhttit bargat dainna seamma, ja oktasaš ulbmiliid vuostá, vaikke sii leat iešguđet dásis. Mii leat maid dávjá vásihan ahte oahppit muhtin fáttáin sáhte sámegiella 3 oahppit geat leat erenoamáš sáhkii ja beroštit, sii sáhttet bargat seamma bures go sámegiella 2 oahppit. Lassin vásihit mii maiddái ahte giellaválggaid maid oahppit, dahje vánhemat, leat välljen ii álo leat nugo ohppiid duodalaš giellagelbbolašvuolta lea.

Oahppoulbmilat leat vuodđuduvvon muhti gealboulbmiliidda fágas, muhto lea lassin maiddái mánga oasis oppalaš oasis Máhtoloktemis, boht. kap. 7. Go dii bohtibehtet čoahkkáigessui ja loahppaárvoštallamii, de lea materiála dattege láchán sirret daid iešguđet dásiid (geahča lagabuidda čilgehusa fáddá- ja fágaspesifihkka osiid).

8. VVV ja pedagogálaš teoriiat³

Dán kapihttalis áigot mii oanehaččat čilget makkár pedagogálaš teoriiat leat vuodđun *Váriin, vákkiin ja vuonain*. Min vuolggasadjin leat pedagogálaš jurdagat nugo konstruktivisma mii lea namuhuvvon Máhtolokten kapihttalis, muhto mii čájehit maidái scaffolding teoriiat ja oahppohámiide. Loahpalaččat áigut mii oanehaččat namuhastit dan kommunikatiiva vuogi maid mii fágadidaktihkas liikot geavahit.

Konstruktivisma

Ohppiiddoaibma lea erenoamáš guovddážiis dan konstruktiválaš oahppoteoriija siskkobealde mii čatno dan sveitsalaš filosofii ja psykologii Jean Piagetii (1896-1980). Piaget čuoččuha ahte oahppu lea oktagaslaš, kognitiiválaš doaimma mii gáibida aktivitehta sus guhte galgá oahppat. Oahppu ii dáhpáhuva ahte máhttu fievrriduvvo nuppis nubbái, omd. oahpaheaddjis oahppái, muhto ahte son guhte galgá oahppat ieš aktiivvalaččat giedahallá iešguđetlágan olggobeale ođđa vásáhusaid. Giedahallan sisdoallá válljet, dulkot ja heivehit ođđa vásáhusaid iežas jurddašuvuohtái, ja dán láchkái ráhkadit iežas subjektiválaš máhttu ja oahppu. Dasgo oahppu dáhpáhuvá «oaivvis» sus gii oahppá, de gohčoduvvo Piageta teoriija dávjá dat kognitiiválaš konstruktivisma. Muhtin dološ engelas sátnevájas mii govve sullii dan seamma lea *“You can lead a horse to water, but you can’t make him drink”*.

Muhtin sullasaš teoriija dán kognitiiválaš konstruktivismii gohčoduvvo sosiála konstruktivisma, dahje sosiokulturealla oahppoteoriija, ja dát hukse ruošša psykologa Lev Vygotsky (1896-1934) oahppu ala. Dan seamma maid Piaget oaivvilda, de dadjá Vygotsky ahte máhttu lea juoga mii ráhkaduvvo, muhto dát dáhpáhuvá sosiálalaččat, ja ii okto. Vygotsky oaidná oahppu lea sosiokultuvrralaš doaimma go giellaš ovttasdoaimma lea dárbbášlaš.

Giella lea maidái dárbbášlaš dan individuella jurddašeapmái – ahte ovdánahttit giella lea ovdánahttit jurdagiid huksenbirccuid, lohka Vygotsky. Son lohka ahte jurddašeapmi lea boađus sosiála doaimmas, ovdáneapmi vuolga sosiála dásis ja manná individuella dássái, ja dalle lea mánás vejolašvuohta dahkat dagu ovttas earáin ovdal dan sáhtá okto dahkat. Dát lea vuodđun Vygotsky teoriiat dan proksimala ovdánahttinavádaga birra mii sirre dan maid manná sáhtá okto dahkat, ja maid sáhtá dahkat ovttas earáiguin. Pedagogihkas geahččalit ávkkástallat dán ovdánahttinavádaga nu ahte ohppiid rádjá dađistaga sirdo ođđa ulbmiliid guvlui, ja ođđa ulbmilat leat dehálačča Vygotsky

³ Dás gos ii mihkkege leat almmuhuvvon, de lea kapihtal huksejuvvon Imsen 2012 ala.

jurdagiid mielde. Oahpahusa dássi ii galgga leat das maid oahppit juo hálddašit, muhto sii galget fertet veaháš guhkkeli vatnalahttit.

Vygotsky teoriija mielde berre leat veaháš gaska gaskkal ođđa oahpa-husávdnasa ja dan maid oahppit juo hálddašit. Dát gohčoduvvo maiddái «headfitting-prinsihppa». Jus dán prinsihpa galgá ollašuhhtit, de šaddá differensieren ja heivehuvvon oahpahus guovddázis oahpa-husas. Vygotsky oaivvilda ahte dát lea seamma dehálaš «čeahpes» ohppiide ja sidjiide geat eai leat nu čeahppi. Rivttes átestusdássi lea dehálaš ohppiid oahppanmoktii. Jus galggašii oažžut buori oahppandilálašvuoda buot ohppiide, de galggašii ráhkaduvvot oahpa-husávnas mii heive sidjiide buohkaide, vaikke ii oktage leat seamma-lágan.

Scaffolding

Jerome Bruner attii Vygotsky lagamus ovdánahttinavádaga teoriijai pedagogalaš sisdoalu scaffolding doahpaga bokte, dahje sámegillii: stellethuksen. Scaffolding lea okta govva mii čájeha ahte stellet leat dehálaš veahkkeneavvut huksensuorggis. Stellehiiguin sáhttet huksejeaddjit bargat bargguid maid muđui eai livčče sáhttán dahkat huksedettiin. Go dán jurdaga jorgalahtta luohkálalnji, de šaddá stellet didaktalaš neavvu ohppiid oahpahasas. Luohkkálanja- dahje olgoskuvllastillasas ii leat mihkkege čatnon hápmi, muhto go addá ohppiide iešguđet lágan veahki dan lagamus ovdánahttinavádaga, mahkáš giellaaktiviserenávdnasat, de hukse oahpaheaddji stillasa oahppiide. Oahppit sáhttet leat stillasan maiddái nuppiid oahppiide. Stillasa šaddá leat doarjjan oahpahasas ja ávnas mii sáhtta sin veahkehit dahkat bihttaid maid muiđui eai livčče nagodan čovdit.

Vuođđoprinsihppa galgá leat ahte oahppi ii galgga oažžut eambo veahki go maid dárbbáša čovdit bihtta okto; dađi stuorát váttis-vuođat oahppis leat go galgá čovdit bihtta, dađi eanet veahki, doarjaga bagadusa galgá oažžut, ja dađi stuorát gelbbolašvuolta oahppis lea bihtta ektui, dađi unnit veahki dárbbáša. Dás boahtá fas sisa guovddáš čuokkis mii gullá heivehuvvon oahpahussii.

Spirálaprinsihppa

Bruner lea maiddái duogáš dan nu gohčoduvvon spirálaprinsihppii mii lea ollu geavahuvvon norgga skuvllas. Dán prinsihpa jurdda lea ahte oahppit sáhttet deaivvadit seamma fáttá mángga geardde dađi mielde go šaddet boarrásat, dušše veaháš váddát hámis. Mii liikot geavahit dortte metaforan mo mii leat geavahan spirálaprinsihpa ja Brunera jurdagiid Scaffolding birra VVV:s:

Go dorte lea válljejuvvon činahit Gáivuona gielddagalbba, de dát muitala makkár mearkkašupmi das leamaš mearrasámi guovlluide.

Mii oaidnit dortte dego bargoneavvun, ja man haga eai ba birgege go áigot ullu dahkat láigin. Seamma láhkái go dorte lea erenoamážit ráhkaduvvon dasa masa galgá geavahuvvot, de mii jurddašit ahte buorre sámegieloahpahus galgá vuodđuduvvot buriid ja jierpmálaš plánaid ja oahppoávdnasiid mielde mat oktii heivejit.

Dortte haga, ii láigi, dorte ii sáhte okto láiggi batnit. Mii dárbašit maiddáii ullu, muhtuma guhte batná, ja loahpas, čeahpi guhte máhttá addit dan bagadusa maid badni dárbaša vai ullus šaddá láigi.

Dán oktavuodas lea ullu govva ohppiid ovdamáhtus mii gullá sátneriggodahkii ja giellamáhtolašvuhtii. Muhtimiin lea ollu ullu mielde go álget skuvlii, ja earáin uhcán dahje ii mihkkege. Muhtumat soitet juo álgán ullu káret, sii leat juo álgán dahkat earjalis cealkagiid ovdal go sámegieloahpahusain skuvllas. Oahpaheaddji bargu lea dalle heivehit nu ahte buohkat, beroškeahtá maid ovdal máhttet, galget oahppat batnit. Sis geas ii leat ullu, sii galget dan skuvllas oažžut, ja dáđi mielde galget oahppat giedáhallat ullu ja máhttit ráhkadit juoga das. Muhtimat dárbašit ollu veahki, earát fas unnit, muhto leat oahppit geat galget batnit, oahpaheaddji lea bagadalli – nođđu govve giellahálddašeami ja ulbmiliid juksan Máhtoloktemis. Vuosttas jagiid šaddá dušše smávva nođoš, muhto skuvllajagiid mielde galgá nođđu stuorrut ja stuorrut – ja dađi mielde go nođđu stuorru, de kvalitehta buorrána, dalle sáhtá ráhkadit finna buktagiid ullus. Sánit šaddet cealkagiin, ja cealkagat šaddet njálmmálaš dajaldahkan dahje čálalaš cealkagiin mat šaddet guhkit ja eambo čehpet. Min ullometaforan sáhttit mii dadjat ahte mii addit ohppiide ullu ja káraid. Ja de čájehit oahppái maid son galgá dahkat vai láigi šaddá. Muhto lea oahppi ieš

Dorte – dehálaš bargoneava ja ráhkislaš symbola Gáivuona álbmogii.

guhte galgá rahčat káremiin, ja de batnit ja godđit maid de áiggoš. Dál leat mii dan konstruktiivu jurddašeamis.

Spirálaprinsihppa VVV:s duohtandahkko dortejuvlla bokte mii jorrá ja jorrá, dahje láigenođđu masa šaddá eambo ja eambo láigi. Mii smiehttat ahte vai Máhtolokten ulbmiliid galgat juksat, de eat sáhte geargat ovttain ulbmiliin ovtta jagis, ja de eará ulbmil nuppi jagi. Mii fertet bargat áiggi badjel, ja máhcat fas seamma fáddá mángga geardde, muhto áinnas iešguđet láhkái ja iešguđet dásis. Ovdamearkan sáhttit namuhit ahte Vuonain leat muhtin oahppoulbmilat nuppi luohkás ahte galget oahppat sámegielsáni návstu ja fanas ja vel moadde sáltečáhceguoli nama. Gaskadásis fas huksejuvvo dát sániide guolástanávdnasiidda ja eambo guollasorttaide. Nuoraidskuvllas fas galget oahppit máhttit mitalit árbevirolaš vuotnaguolásteami birra. Ulbmil dáinna vugiin lea čiekŋudahttit ja ovdáneapmi, dan sivas go ohppiid fáttáid ipmárdus ovdána áiggi čađa. Dát prinsihpat lea maiddá dehálačča NUO 2015:8 – Boahtteáigge skuvla (geahča kap. 9).

Oahpahushámit⁴

1900 logu loahpas álge pedagogihka siskkobealde beroštišgoahtit oahpahushámiide. Willing (1987) earuhii gaskkal holistalaš ja analystalaš attáldat ohppiid, ja buvttii jurdaga ahte analytikhkárat ohppe giela álggit luohkalanjas, ja holistat fas ohppe álkit lunddolaš giellabirrasiin.

Reid (1987) fas almmuhii njeallje iešguđet lágan oahpahushámiid mat govvejit ahte oahppit sáhttet oahppat ollu vugiid mielde:

- viisuealla (oahppá álkimusat go beassá čalmmiid geavahit, omd. lohkat teavsttaid ja kárntaid, geahččat plakáhtaid dahje govaid)
- auditiiva (oahppá álkimusat go beassá gullat)
- kinestehtalaš (oahppá buoremusat aktivitehtaid bokte gos beassá rupmaša lihkahttit)
- taktiilalaš (oahppá buoremusat aktivitehtaid bokte gos beassá guoskkahit dahje iskkadit)

Dallego Gardner (1993) almmuhii iežas mánggainteligensateoriija (MI), de šattai eará dajahus heterogenihtii ohppiid gaskkas. Gardner lei duhtameahttun ahte árbevirolaččat dušše ledje gielalaš ja logihkalaš-matematihka attáldagat mat čilgejedje intelligeansadoahpaga ja buvttii maiddá guhtta eará intelligeansa vuogi: *Lanjalaš intelligeansa*, *musihkalaš intelligeansa*, *rumašlaš-kinehtalaš intelligeansa*, *interperšuvnnalaš intelligeansa* (olbmuidgaskasaš), *intraperšuvnnalaš intelligeansa* (emošunealla) ja *naturalistalaš intelligeansa* (dovdat ja klassifiseret šlájaid luondus).

⁴ Vuosttas oassi kapihttalas lea huksejuvvon Tornberg 1997 ala. Gardner, Reid ja Willing lea refererejuvvon gáldu mielde

Dunn & Dunn lea ovdánahtán muhtin daid dovdoseamos oahpahušhámiid, ja sin modeallas leat oktavuodát teoriijaide mat dás bajábealde leat namuhuvvon. Modealla ovdanbukta vihtta iešguđet lágan dimenšuvnnaid mat lea mielde čilgemin oahppi oahpahušhámi (Dunn ja Gigg, 2004, dás Imsen (2012) mielde refererejuvvon:

- biraslaš stimuleren (jietna, čuovga ja temperatuvra)
- dovddolaš stimuleren (movttiidahttin, sávrivuohka ja ovddasvástáduš)
- sosiologalaš bealit (háliidit go okto vai earáiguin ovttas bargat)
- fysiologalaš bealit (jándorritma, borramuš ja lihkanan dárbu, ja sii geat vuoruhit visuealla, auditiiva, taktiilalaš dahje kinestehtalaš stimuliia)
- psykologalaš oahppoproseassat (máhtolašvuoda organiseren)

Dáid teoriijaid mielde leat mánga oasi mat váikkuhit ohppiid oahpuid, muhto adde maiddá mánga vuogi heivehit oahpahuša. *Váriin, vákkiin ja vuonain* lea mii geahččalan vuhtiváldit muhtin dáid beliid. Olgoskuvla addá buriid vejolašvuodaid bidjat fokus iešguđet lágan intelligeansašlájaid ja attáldagaid dan sivas go dat addá iešguđet lágan biraslaš stimulijaid. Olgoskuvla sáhtta maiddá movttiidahttit, ja rahpá vejolašvuodaid mánggalágan bargovugiid ja bihtáid jándoris. Dan sivas go oahppoávdnasat, bargovuogit ja bihtát leat mángga-bealálaččat, de bohtet buot oahppit dovdat ahte muhtin vuohki heive maiddá sidjiide, omd.:

Viisuealla oahppi bohtá erenoamážit ávkkástallat dovddaipmárdušaid olgoskuvllas, diet ollu ivdnás illustrašuvnnaid ja girjeteavsttat, plánššat ja sátnjuohkinkoarttat.

Auditiiva oahppi bohtá fas ávkkástallat njálmmálaš giellageavaheami olgoskuvllas ja luohkalanjas: ságastallamat, dramatiseren, lávlagat ja logaldallamat gos son ferte guldalit earáide ja ieš maid bargat aktiivvalaččat.

Kinestehtalaš oahppi bohtá fas eanemusat oahppat olgobargguin, dallego mii čatnat giellaoahpahuša praktihkalaš bargguide nugo suhkat, čollet guliid, muoraid sahát, dahje stohkosiid bokte gos leat giellahárjehallamat. Dan fáddáspesifihka oasis meahccebargguin dán oahpaheaddjibagadus leat čielggaduvvon muhtin ovdamearkkat. Luohkalanjas sáhttet drámabihtát, lávlunstohkosat ja giellaaktiviserenkoarttat veahkehit lihkademiide mat stimulerejit kinestehtalaš oahppi oahppoproseassas.

Taktiila oahppi stimulerejuvvo maiddá ollu daid seamma beliin maid kinestehtalaš oahppi, oainnatgo tuvrras beassá son iskat borramušaid, šattuid, guliid, murjiid ja eará beliid mat leat guovddáš fáttás olgobargguin. Luohkalanjas fas oažžu son movttiidahttima čálalaš bargguin, giellaaktiviserenkoarttaiguin ja breahttaspealuin.

Kommunikatiiva giellateoriija

Áiggiid čađa lea giellaoahpamus skuvllas čađahuvvon iešguđet teorii-
 jaid ja vugiid mielde, ja leamaš báidnon dan áiggi oppalaš oahpa-
 heami oainnuin. Máhtolokten, ovttalágan go fágaplánat eanaš eará
 riikkain (Tornberg 1997:110), huksejit dan komunikatiiva giella-
 oidnui, dat mearkkaša ahte lea giella geavaheapmi mii lea deattuhuv-
 von. Lea Vygotsky oainnu ala huksejuvvon, namalassii sosiokultuvrra-
 laš doaibma, gos gielalaš ovttasdoaibma lea dárbbaslaš. Vygotsky
 erenoamážit berošta gielas, dan sivas go oktavuohhta olbmuid gaskkas
 lea giela bokte. Kommunikatiiva giellateoriija ávkkástallá dan ja dadjá
 ahte seamma láhkai go gielalaš oktavuohhta lea dehálaš ohppui ja
 ovdáneapmái, de oahppat mii giela go geavahit dan lunddolaš okta-
 vuodain gos sosiála oktavuohhta dáhpáhuvá. Kommunikatiiva lahka-
 neami vuodđojurdda lea oanehaččat ná:

Vuosttažettiin, guldaleapmi ja hálešteapmi galgá leat eambo
 guovddážiis go lohkan ja čállin – njulgestaga dainna go mii statistihka-
 laččat geavahit eambo áiggi guldalit ja háleštit go lohkat ja čállit, ja
 dát galgá maiddáid speadjalastit skuvladilálašvuoda. Ulbmil lea ahte
 bidjat oahppi dan dilálašvuhtii ahte kommuniseret dábálaččat, nu
 lahka vuosttasgielatgelbbolašvuoda go vejolaš. Vai dán juksá, de ferte
 ulbmilgiella maiddáid šaddat oahpamusgiella nu jođánit go vejolaš.
 Ulbmilgiella ferte maiddáid geavahuvvot gaskaoapmin dahkat jierpmá-
 laš doaimmaid iešguđet fágasurggiin. Praktihkalaččat mearkkaša dat
 ahte giellaoahpamus galggašii seaguhuvvot maiddáid eará fágaide.
 Teavsttaid maid geavahit oahpamusas, berrejit leat autenttalačča ja
 miellagiddevačča ohppiide. Ja mii grammatihkkii gullá, de eat galgga
 geavahit dan grammatihka dihtii, muhto danne go grammatihka lea
 vuodđoresursa giellageavaheamis komunikatiivva vuogis. Máhttit
 bajil, áddetkeahhtá, sáhtta leat maiddáid ávkkálaš ja sáhtta «dohkke-
 huvvot» iešguđet giellaspealuid geavaheamis. Go galgat ráhkadit
 buoremus oahpamusbirrasa, de ferte luohkátatnja heivehuvvot
 joavkobargguide, giella galgá leat oidnosis plakántain, čájáhusain ja
 sullasaččat. Ja loahpas, ja iige unnimus dehálaš; oktavuohhta duohta
 giellabirrasii lea dehálaš (Davis 1996).

Váriin, vákkiin ja vuonain lea mii geahččalan ráhkadit buoris oahpa-
 husbirrasa sámegillii. Olgoskuvla masa min oahpamusávnnas hukse-
 juvvo, addá buori vejolašvuodaid čohkket sámegiellohppiid, ja integre-
 ret vánhemiid, fulkkiid ja eará sámegielat resursaolbmuid. Sii sáhttet
 veahkehit nannet sámegiela giellabirrasa min skuvllas vai oážžut nu
 lahka go vejolaš «duohta» giellabirrasa skuvlii. Go mii viiddidit birrasa,
 de bohtet oahppit eambo gullat sámegiela, ja go leat eambbosat
 geat stimulerejit geavahit sámegiela, de bohtá njálmmálaš bealli
 stuorrut.

Plánššat veahkehit stellethuksema ja leat veahkkeneavvun olgun,
 ja dáinna vehkiin sáhttet eambbosat go sámegielloahpaheaddjit
 váikkuhit giellaoahpamusas. Luohkátatnjain sáhttet plánššat hengejuv-
 vot oidnosii ja geavahuvvot dego viisuealla sátnelisttat ja mat leat

mielde dahkamis giela oidnosiin. Oahppiidgihpat leat ivdnái, ja mii leat geahččalan dahkat teavsttaid miellagiddevažžan ja ulbmillažžan. Ovttas daid ollu ja mánggabealat spillaiguin ja bihtáiguin, mat earret eará bággejit ohppiid lohkat, čállit, mitalit ja dramatiseret, de bohtet oahppit hárbhallat ja oahppat gielalaš struktuvrraid maid sii maŋŋá sáhttet geavahit kommunikatiivva vuogi mielde.

9. VVV ja NOU 2015:8 – *Boahtteáigge skuvla*

NOU 2015:8 – *Boahtteáigge skuvla* konkludere ahte lea mánga ovdánahttin dovdomearkkat Norggas mat dadjet ahte skuvla dárbbášuvvon ođasmahtton vai lea gearggus váldit vuostá boahtteáigge gelbbolašvuođadárbbuid bargo- ja servodateallimis. Guovddáš čuoggát raporttas leat gelbbolašvuohta, čikŋodatoahppu ja ovdáneapmi. Lávdegoddi guhte lea bargan raporttain rávve čuovvovaš njeallje gelbbolašvuođaguovlluid maid ferte deattuhit boahtteáigge skuvllas:

- fágaspesifihkka gelbbolašvuohta (matematiikka, luonddufága, teknologijja, giella, servodat- ja etihkkafága, ja vel praktihkalaš ja estehtalaš fága)
- máhttit oahppat (metakognišuvdna ja iešmudden oahppu)
- máhttit kommuniseret, ovttasdoaimmat ja oassálastit (lohkan ja čállin, njálmmálaš kommunikašuvdna ja demokrátalaš gelbbolašvuohta)
- máhttit dutkat ja ráhkadit (kreativitehta ja innovašuvdna, kritihkalaš jurddašeapmi ja čoavdit váttisvuođaid)

Olgoskuvlaeallin gáibida iešguđet lágan gelbbolašvuođa, iešdovddu ja ovttasbargo vugiid. Dát nieiddat barget bures ovttas, ja leat fargga jávkadahttan buot mearkkaid olgohivssega maŋis. Olgohivsset lea dehálaš fáaldat gohtte-hagas. Govva lea váldon Gálgus 2017 čavčča.

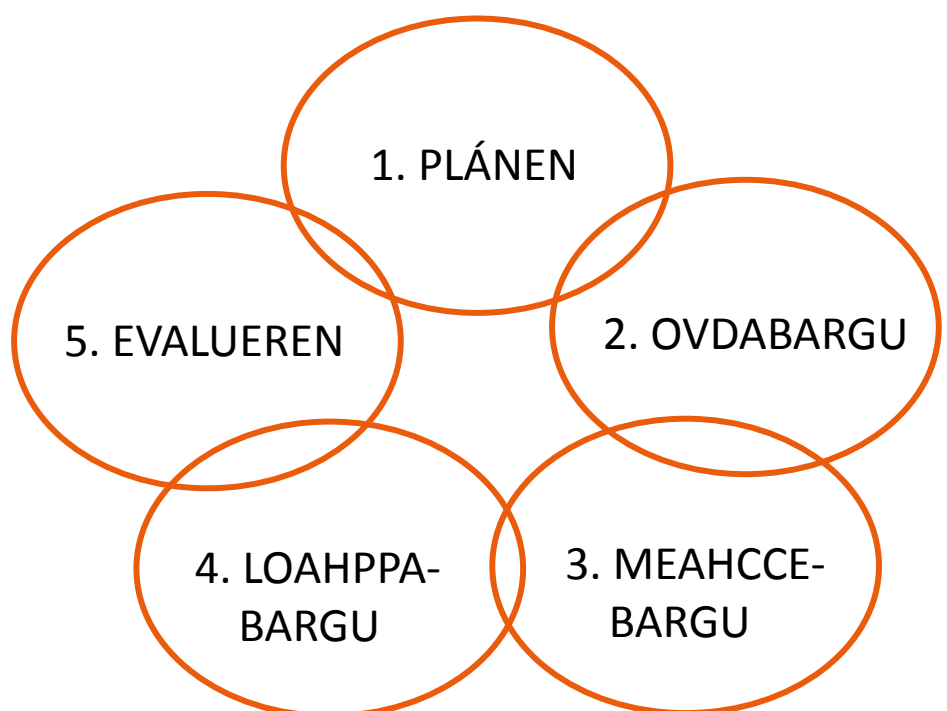

Dás mii oaidnit ahte boahhteáiggis boahotá leat eambo fokus doaresfágalašvuodas, omd. sosiála gelbbolašvuodas ja ovttasdoaimmat, dutkat, oassálastit ja dihtomielalašvuohtha iežas oahpus. Dát lea oasis maid mii juo atnit guovddážiis VVV:s, boah. kap. 8 gos mii čujuheimmet ahte čikŋodatoahppu ja progreshuvdna leat dehálaš vuodđo-jurdagat VVV:s.

10. Dábálaš praktihkalaš rávvagat olgoskuvlla plánemii ja meahcebargguid čađaheapmái

Olgoskuvla dahje fáddábeaivvit oktan idjademiin luonddus lea stuorra dáhpáhus mii gáibida ollu plánema ja ollu resurssaid jus dat galgá lihkestuvvat. Leat ollu iešguđet bealit mat váikkuhit sihke plánemii ja čađaheapmái, omd. galle oahppi, ahkeseaguhusat, gielalaščoahkkáduš, ja galgá go idjadit vai ii, ja man ollu resurssat leat olámuttus, sihke ekonomalaš ja persovnnalaš. Dán vuodul lea váttis addit konkreettalaš ráđiid ja čilgehusaid mo buoremusat lea čađahit min oahpa-husávdnasa. Mii sáhttit dušše mitalit mo mii min skuvllas čoavdit dáid hástalusaid, ja doaivut ahte maiddái earát sáhttet daid ávkkástallat min vásáhusaid.

Mii oaivvildit ahte buot lágan olgoskuvllat, beroškeahhtá guhkkodagas ja organiseremis, galget leat viđa oasis:

Dát vihtta oasi leat garrasit čatnon oktii, ja buohkat leat sorjavačča nubbi nuppis jus dát bargu galgá lihkostuvvat sihke praktihkalaččat, ja das ahte oahppit galget oahppat nu ollu go vejolaččat.

Plánenoassi sisdoallá sihke skuvlla oppalaš oktasašplánen rámmaosiid ja doaimmaid ektui, ja juohke earjal oahpaheaddji detálja plánaid sosiálalaš doaimmaid ja oahpahusa ektui. Konkrehta cavgileamit plánemii ja čađaheapmái iešguđet oahpahusávdnasiidda bohtet daid fáddá- ja dássespesifihkka osiin. Dán kapihttalis bohtit mii dušše dadjat dan oppalaš plánema birra.

Oppalaš plánen ferte dahkkot buori áiggis ovdal olgoskuvlla. Skuvla ferte vuos ovdagihtii šaddat ovttaoavvilis rámmaosiid ektui ja mo fágalaš ja pedagogalaš galgá leat. Stuorámus oassi plánemis dahkko joavkkuin: M-joavku: 1.-4. jahkodat, G-joavku: 5.-7. jahkodat ja N-joavku: 8.-10- jahkodat. Mii fertet maiddá deaivvadit eará joavkkuiguin vai beassat čielggadit oktasašdoaimmaid áigemuttuid ja resursaolbmuid «juogademiid», omd. sámegieloahpaheaddjit ja earáid geain leat erenoamáš gelbbolašvuodát geaid eará joavkkut dárbbasit. Vuodđogažaldagat mat sáhttet leat:

- Geat galget oassálastit?
- Gos galgá olgoskuvla leat?
- Goas galgá čađahuvvot?
- Maid galget oahppit oahppat?
- Manne galget daid oahppat?
- Mo galget daid oahppat?

Lassin galget ollu praktihkalaš gažaldagat čovdot, earret eará: fievrri-deapmi, idjadeapmi, hivssegat, málesteapmi, ovddasvástádus dárkilis-plánemii ja oahppoávdnasa čađaheapmi, bargiide bottut, vánhenoassálastin, diehtujuohkin vánhemiidda – ja loahpas, dasa masa ii fokusa bidjat: mo oažžut buoremus sámegieloahpahusa olgoskuvllas.

Das sivas go ohppiin eatnašiin lea sámegiella skuvllas, de lea lunddolaš ahte lea sámegiella olgoskuvllas. Dáinna vugiin šaddá sámegiel-oahpahus lunddolaš oassi mánáid skuvlaárgabeaivvis, ja sámegiella bohtá oidnosii sihke ohppiide, bargiide ja earáide geat galledit skuvlla. Dát speadjalastá maiddá meahcceskuvllas. Meahcceskuvla lea álgoálggus oktasaš buohkaide, leš dal sámegiella sis vai ii, muhto mis lea nannosat deaddu sidjiide geas sámegiella lea ja mii eat bala ahte maiddá earát gullet ja ohppet muhtin sáni ja dajaldaga.

Olgoskuvllas lea dábálaš čađahit iešguđet lágan doaresfágalaš doaimmaid, dávjá deattuhuvvo luonddufága ja servodatfága. Dáid doaimmaiguin sáhtta maid geavahit giellaoahpahusa go sáhtta juksat ulbmiliid maiddá sámi oahppoplánas.

Go čađaha dáid iešguđet doaimmaid, gos gielalaš deattuheapmi lea guovddážiis ja gielalaš ávkkástallan, lea dieđusge sorjavaš das man ollu

sámegielat giellaresursa olbmot leat olámuttus ja mo oahppojoavkkut leat biddjon oktii giela ektui:

- Jus oahppojoavku sisdoallá dušše ohppiid geat leat sámegiela välljen, de sáhttet buot doaimmat ja oahpahus leat sámegillii.
- Jus oahppojoavku lea seagus joavku ja stuorra oassi ohppiin lea sámegiella (nugo Olmmáivákki skuvllas) de sáhttá čohkket sámegielohppiid ovtta dahje eanet joavkkuid ja addit parallealla oahpahusbottuid sámegillii ja dárogillii. Dás fertejit sámegieloahpaheaddjit bures bargat ovttas ja áinnas earáin oažžut veahki (váhnemiin, eará oahpaheddjiin) vai šaddá buorre oahpahus. Ii dárbbáš ulbmil ahte buot oahpahus lea sámegillii sivas go dát praktihkalaččat lea váttis. Lea maddái dehálaš ahte lea «friddjaáigi» sámegiela vai sosiálalaš bealli maid doaibmá. Muhtin joavkobarggut sáhttet gielalaččat lea seagus gos muhtin bihttá leat sámegillii ja muhtimat fas dárogillii dan dihtii vai dárogielat ja sámegiela oahppit sáhttet bargat ovttas ja gávdnat rivttes vástádusa. Dát organiseren vuohki lea maddái vuogas go smiehttat sin birra geat eai leat välljen sámegiela, de sáhttet maddái sii dovddiidit muhtin sámegielsániiguin ja dajaldagaiguin, ja dát heive bures gealboulbmiliidda sihke dárogielas ja servodatoahpus.
- Jus mis leat áibbas unnán sámegiela oahppit joavkkus dárogielat ohppiid searvvis, de berrejit sii beassat leat mielde stohkosiin ja doaimmain «earáid» mielde dan sivas go sosiálalaš bealli lea dehálaš olgokuvllas. Fágalaš osiin berrejit sámegiela oahppit leat ovttas (jus ahkedássi ii lea menddo stuoris), ja sámegieloahpaheaddji čuovvu sin ja geavaha nu ollu sámegiela go vejolaš.

Lassi cavgileamit giellaaktiviseremiidda gávdnojit dáid fáddáspesifihkka osiin meahccebargguin. Dáppe leat čilgejuvvon doaimmaide evttohusat, ja makkár ovdabarggut maid dii oahpaheaddjit fertebehtet bargat ovdal, ja cavgileamit mo doaimmaid geavahit giellaoahpahasas.

Mii leat vásihan ahte sámegiela vanhemat, áhku/ádját dahje eará fuolkkit sáhttet leat buori resurssat plánendásis juo. Mii eat sáhte vuordit ahte vanhemat pedagogalaš oahppu haga sáhttet veahkehit giellaoahpahasas gokko mii háliidivččiimet. Das sivas lea dehálaš sáddet jearaldagaid buori áiggis ovdal meahccekuvlla/olgoskuvlla doaimmaid. Mii rávvet maddái smávit čoahkkimiid singuin gos doaimmat čilgejuvvojit ja humadit makkár veahkkái livčče dárbu. Dáinna vugiin dovdet sii buorebut leat mielde doaimmain ja váldet maddái stuorát ovddasvástádusaid dan ektui ahte dušše guovlladit doppe. Lea maddái vuogas humadit ohppiid gielalaš dásiid ja ulbmiliid birra vai «veahkit» eai huma nu jođánit ja váddát ahte oahppit eai ipmir.

Ovdabargguin oaivvildit mii barggut maid oahppit galget bargat ovdalگو meahcceskuvla álgá – vai buoremusat ráhkkanit olgoskuvlii ja oažžut buoremus ávkki oahpahasas olgun. **Meahccebargu** leat dat praktihkalaš doaimmat, logaldallamat ja sosiálalaš doaimmat mat olgoskuvllas leat, ja **loahppabargu** lea fas njálmmálaš ja čálalaš hárrjehallanbihtát maid barget maŋŋá meahcceskuvlla. Dáid golmma dási sisdoallu lea, nugo ovdal namuhuvvon, earáláganat daid 12 oahppiid-gihpain, nu ahte dát oasit čilgejuvvojit buorebut daid fáddá- ja dásse-spesifihkka osiin dán oahpaheddjiidbagadusas.

Viđát ja maŋimuš dásis, **evaluerendássi** lea dát deháleamos. Eanaš pedagogat dahke sihkkarit iežaset evalueremiid dađistaga, muhto olgoskuvlla lea hirkmat dehálaš ovttas evalueret. Mii áinnas diktit ohppiid ja vanhemiid deavdit evaluerenskoviid dakka maŋŋá olgoskuvlla, seamma barget bargit, álggos okto ja de dahkat čoahkkái-geasu joavkkus ja plenumis.

Evaluerema vuolde lea dehálaš ahte sihke positiivvalaš vásáhusat, hástalusat ja vejolaš fiáskot bohtet oidnosii ja digaštallojit. Dáinna vugiin oažžut mii vel buoret vuodu čađahit boahhte olgoskuvlla.

Dás dahkko jearahallan mii galgá gieđahallot loahppabargodásis skuvllas.

Girjjálašvuohta

- Davies, Emyr 1996: *Noen sider ved språkundervisning. Sett fra et walisisk perspektiv*. I: Todal, Jon og Martin Pope (red.): *Våg og snakke. Kommunikativ metode i samisk-opplæringen*. Samisk utdanningsråd.
- Dunn, Rita og Griggs Shirley A. mfl (red.) 2004: *Læringsstiler*. Universitetsforlaget
- Gardner, H. 1993: *Creating Minds*. New York. Basic Books
- [NOU 2015:8 - Fremtidens skole](#).
- Imsen, Gunn 2012: *Elevens verden*. 4. utgave. Universitetsforlaget
- Reid, J. 1987: *The learning style preferences of ESL students*. I: *Tesol Quarterly* nr 21/87.
- [Riektačállinrávvagat](#). Sámediggi 2016.
- Spurkeland, Jan 2015: [Relasjonskompetanse som grunnlag for å skape resultater i arbeid og på skole](#).
- Todal, Jon og Martin Pope (red.) 1996: *Våg og snakke. Kommunikativ metode i samisk-opplæringen*. Samisk utdanningsråd.
- Tornberg, Ulrika 1997: *Språkdidaktikk*. Forlaget Fag og kultur.
- Vygotsky, Lev 1978: *Mind in society*. Harvard University Press.